БҮҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИН ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилеткенге.

1951 октябрь 14 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 201 (2375)

ӨРТЭЭ 20 КӨП.

БО ХҮНГҮ СОЛУНДА:

Ат салыышкыннарын күш ажыл-биле улам быжыглаал (1 арын).

Улуг Октябрьниң 34 чыл оюнга алдар кылдыр (1 арын).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: **Х. Тембирел.** — Партия кабинеди—партийжи өөредилгениң төвү (2 арын).

КОЛХОЗ ТУДУУ. (2 арын).

В. Иезуитов. — Тываның төөгүзүн болгаш бо үедеги хөгжүлдезин өөрениринге орус болгаш совет эртемниң ролю (2 арын).

В. Ананьин—Тываның цирк артистери Москвада (3 арын).

В. Шаумян.—Совет эртем коммунизмниң улуг тудугларынга (3 арын).

Атомнуг чепсек дугайында «Правданың» корреспондентизинге эш И. В. Сталинның харыызын даштыкыда канчаар көрүп турары (4 арын).

Кореяда болуушкуннар. (4 арын).

Төрээн чурттуң күчүзүн алдарлыг күш-ажыл-биле быжыглаар

Тайбыңның Пактызын чарар дугайында Кыйгырыгның адаанга ат салыышкыннарының чыылдазы болза, совет улустуң улуг чаңгыс-эвин, ооң тайбыңга чайгылыш чок турасоруун илередип турар. Совет кижилер коммунистиг тургузуушкуннун сталинчы программазын күүседиринче, бүгү делегейге тайбыңның чөленгижи—социалистиг күрүненин, күжүн моон соңгаар быжыглаарынче боттарының күжүн болгаш күжениишкинин угландырган.

Тываның ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, төөгүлүг Кыйгырыгның адаанга улуг көдүрлүүшкүн-биле аттарын салган болгаш боттарының хол үжүктерин чаа хүлээлгелер-биле быжыглаарын, үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның, культура тургузуушкунунуң хөгжүлдезиниң планнарын күүседир дээш демиселге идепкейин бедидип турар. Каа-Хем районнуң үлетпүр комбинадының коллективи Тайбыңның Пактызы дээш бадылавышаан, продукция бүдүрүп үндүрер чыл планын ноябрь 7-ге чедир 110 хуу күүседири-биле хүлээлге алган. Тууй бу бүдүрер салбырның ажылдакчылары Черепанова, Астафьев болгаш оон-даа өскелер бүдүрер ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар, а бүгү салбыр октябрь 1-ге чедир бүдүрүлге онаалдазын 104 хуу күүсеткен.

Кызылдың көдээ районунуң «ТАРН XII улуг хуралы» колхозтуң кежигүнү эш Үдүмбараа Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелинин Кыйгырыының адаанга ат салыышкыннары-биле холбаштыр болган митингге мынча деп чугаалаан: — Бистиң көдээ ажыл-агый артеливистиң эр, херээжен колхозчулары күрүнеге тараа дужаалдазының талазы-биле хуусаа бетинде үзе санашкан. Ам бистиң мурнувуста туруп турар харыысалгалыг сорулга болза, кышка эки белеткенир болгаш келир чылда байлак дүжүт чеьдип алыр дээш быжыг үндезин суурну салыры. Бистер шупту ам-даа эки бүдүрүмчелиг ажылдаар ужурлуг бис, — ол дээрге тайбыңның улуг херээнге салыышкын болур.

Күш-ажылдың кайгамчыктыг көргүзүглерин Бии-Хем МТС-тиң комбайнёру эш Иванов чеьдип алган. Сентябрьниң сөөлгү 10 хонуунда ук комбайнёр 200 гектар, а октябрьниң 1-ге чедир ниитизи-биле 700 гектар тарааны ажаап алган, ынчангаш алган социалистиг чарыжының хүлээлгезин дыка ажыр күүсеткен.

Сүт-Хөл районнуң көдээ ажылагый ажыл-ишчилери күскү чер андарылгазының онаалгазын 10,2 хуу, Эрзин район — 612 хуу күүсеткен. Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чыл ою», «Сталинчы орук болгаш «Красное знамя» көдээ ажыл-агый артельдери ниитиниң мал ажылының хөгжүлдезиниң чыл планын күүседип алган.

Кызылдың автотранспорт конторазының коллективи совет патриотизмниң хайыышкынныг күзел соруу-биле тайбыңның стахановчу ээлчээнде туруп алган болгаш планнарны күүседир болгаш ажыр күүседир, кончуг эки шынарлыг продукция үндүрүлгезин көвүдедир дээш, Октябрьниң социалистиг Улуг революциязының 34 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражыр дээш чарышты калбартыр дугайында областың үлетпүрүнүң, транспортунуң бүгү ажылдакчыларынга кыйгырыг үндүрген.

Автотранспортчуларның кыйгырыы болза, бүдүрүлге бүрүзүнге изиг харыы үннерни тывар дээрзинге чигзиниг чок. Партия организацияларының, бүдүрүлгелерниң директорларының болгаш профэвилелдериниң чер-чер комитеттериниң хүлээлгези—социалистиг чарышты тодаргай боттуг удуртур, анаа бүгү ажылчыннарны болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларны хандыдар, хүлээлгелериниң күүселдезиниң түңнелдерин кылырын, коллективтерниң ниити хуралдарынга түңнелдерни чугаалажырын организастаар.

Бүдүрүлге, салбыр бүрүзү доктаатынган сан болгаш ассортимент ёзугаар күрүне планнарын ыяавыла күүседир дээш, бүдүрүп турар продуктуларның шынарын бүгү хемчеглер-биле бедидерин хандырар, ботөртекти кудуладыр дээш чаржып турар талалар, ажыл-чорудулгазын күштелдирер чорук чугула болур. Бүдүрүлгениң чиг-эдин болгаш материалларын камнаар дээш, иштики курлавырларны шын ажыглаар, бүдүрүлгениң культуразын моон соңгаар бедидер дээш демисел дыка күштелир.

Чарыш болза, техниканы эки ажыглаары дээш технологияны шиңгээдип алырынга болгаш күш-ажылды эки-жидир организастаарынга, бүдүрүлгениң мурнакчыларының, чаартыкчыларының дуржулгазын улам-на калбак нептередиринге бүгү тала-биле чугула деткип турар. Чарыш болза, чугула сорулгаларның бирээзи—механизмнерни болгаш дериглерни бүрүн ажыглаарын хандырары, эң эки механизаторларның, эң эки стахановчуларның дуржулгазын бүгү-ажылчыннарның өнчү-байлаа кылдыр турзун дээш ажылдаары болур.

Партия болгаш чазак бүдүрүлгелерниң доктаамал ажылын организастаарының улуг ужур-дузалыын айтып турар. «План чок, продукцияны дең-дески эвес үндүрүп турэрын, бүдүрүлгелериниң ажылында штурмнаар чорукту болдурбазын болгаш баш бурунгаар ажылдап кылган графикти, бүдүрүлге бүрүзү бүдүрүлге программазын хүн-бүрүде күүседирин чеьдип алырының» чугулазын партияның 18 дугаар Бүгү-эвилел конференциязының шиитпиринде айыткан.

Үлетпүрнүң дең-дески, доктаамал ажылының чугула негелдези болза, бүдүрүлгениң кандыг-даа сезоннуң кудулаашкыннарын баш бурунгаар болдурбазы болгаш янзы-бүрү үзүктелиишкиннерни чайладыры, бүдүрүлгелерни чугула чиг-эт болгаш оттулар чүүл-биле хандырары болур. Ынчангаш бүдүрүлгелериниң кышкы байдалга ажылынга чогуур өйүнде белеткел улуг ужур-дузалыг. Автотранспорт коллективи бодунуң кыйгырыында хүлээнип турары болза: «Октябрьниң баштайгы чартыында бүдүрүлгениң оран-бажыңнарының кышка белеткелин доозар, а бо айның төнчүзүнге чедир ажылчыннарның чурттала бажыңнарының септелгезин бүрүн чорудар, ол-ла үеде коллективтиң кежигүннерин четчир санныг оттулар чүүл-биле хандырар».

Партия организациялары бүдүрүлгелериниң кышка белеткелин хынап көөр, бүдүрүлгениң участок бүрүзүнүң чогуур өйүнде кышка белеткели дээш демиселге ажылчыннарны, инженерлерни болгаш техниктиг ажылдакчыларны мобилизастаар хүлээлгелиг.

Бүдүрүлгелерде бүгү организастыг болгаш полит-массалыг ажылдың планнарын чедиишкинниг күүседирин болгаш ажыр күүседирин хандырар ужурлуг. Тайбыңның күш-ажыл ээлчээнге үлетпүрнүң болгаш транспорттуң ажылдакчылары-биле кады МТС-терниң болгаш совхозтарның ажылчыннары, көдээ ажылагыйның ажылдакчылары чугулалап туржур болгаш улуг баштынчы эш Сталинга чоруткан чагаада алган бүгү социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырар херек.

Совет Тываның ажылчы чоннары, октябрь мурнунуң социалистиг чарыжынга киржиңер, эш Сталинның генийлиг удуртулгазы-биле коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар бар чыдар Совет Эвилелиниң күчүзүн тайбың күш-ажылдың чаа-чаа тиилелгелери-биле быжыгланар!

Ат салыышкыннарын күш-ажыл-биле улам быжыглаал!

Чурукта: Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелинин Кыйгырыының адаанга Бии-Хем районда «Искра» колхозтуң сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының ат салып турары.

Ат салыышкынының чыылдазы доозулган

ЧЫРГАЛАҢДЫ. (Радио-биле). Тере-Хөл райондан бистин редакцияга медеглээнин ёзугаар алырга, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелгинин Кыйгырыының адаанга ат салыышкынының чыылдазы ол районга октябрь 9-та шуут доозулган. 16 хардан өрү назылыг шупту 915 кижи Кыйгырыг адаанга боттарының аттарын бедик көдүрлүүшкүн-биле салып, тайбың херээн быжыглаары дээш, мал ажыл-агыйын сайзырадыр, оон кыштаглаашкынынга үлегерлиг белеткенир, районга аңныыр кампаниязын чедиишкинниг эртирип, ынчангаш Төрээн чуртка хөй-хөй өлүктү бээр талазы-биле чаа-чаа хүлээлгелерни алгылааннар.

Ат салыышкын чыылдазының кампаниязын эртирери-биле холбаштыр, район девискээринде 11 кезек черге ажылчы чоннарның ниити хуралдары эртип, оларга Совет Эвилелиниң иштики, даштыкы политиказының, делегейниң амгы байдалының, коммунизм тудугларының болгаш өскедаа айтырыгларның дугайында таныштырылгалыг илеткел, лекциялар болгулаан.

Боттарының сөзүнге ээ болуп турар

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннары беш улуг күрүнелериниң аразынга Тайбыңның Пактызын чарар дугайында Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелинин Кыйгырыының адаанга ат салырының мурнуу чарыында алган социалистиг хүлээлгелерин херек кырында чедиишкинниг күүседип, боттарының берген сөзүнга ээ болуп турарлар.

Көдээ ажыл-агыйның Чадаанада дуржулга станциязының коллективи малга четчир санныг чемни белеткээрин болгаш мал кажааларының капитал септелгелерин октябрь 10-нун бетинде бүрүн күүседир деп алган хүлээлгезин беш хонук бурунгаар, октябрь 5-те күүседип алган.

Ол ышкаш Чадаанада стандарттыг бажыңнар тудуунуң комбинадының коллективи база боттарының алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип, Хайракан сумуда Сталин аттыг колхозка үш, Чадаанада «Искра» колхозка дөрт санныг стандарттыг бажыңнарны кылгаш саткан.

Шеми сумуда «Большевик» колхозтуң кежигүннери сентябрь айның иштинде инектиң 1, быыааның 1 эки шынарлыг стандарттыг кажааларын тудуп дооскаш, боттарының алган социалистиг хүлээлгезин база чедиишкинниг күүсеткеннер.

А. БИЧЕ-ООЛ.

Тайбынның ээлчээнде

ХАБАРОВСК. Каганович аттыг заводтуң № 3 цехинде 3 туктар бар. Ол болза, Хабаровскиниң ВКП(б) хооркомунуң болгаш хооркүүскомунуң, завод комитединиң шилчиир Кызыл туктары болгаш «Заводтуң эң эки мастеринге» деп тук-тур. Чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышка чеьдип алган чедиишкиннери дээш, цехтиң коллективинге болгаш дарганчы кезектиң мастери эш Фурляндыга ол туктарны тывыскан.

Дарган П. Н. Кохленконуң бригадазы база эки ажылдап турар. Коммунизмниң тудугларынга херек машиналарның кезектерин кылып турар дарганнар, тайбыңның стахановчу ээлчээнге тургулап алгаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 190 хуу чедир улгатыргылаан. Бригада ам 1952 чылдың планының санында ажылдап турар.

Чыл онаалгазын термисчи Григорий Шпаков хуусаа бетинде күүсеткен. Оон тайбыңның ээлчээнде күш-ажылының ээлчеглиг бүдүрүкчүлүү 210 хуу чеьдип турар. Ындыг бедик бүдүрүкчүлүг чорукту амгы үеде чүс-чүс ажылчыннар көргүзүп турар.

* * *

КИЕВ. Киевтиң бүдүрүлгелериниң коллективтери тайбыңның стахановчу ээлчээнде ажылдап турарлар. Дарницкийниң авто-септелге заводунуң ажылчыннары 40 транспортёрларны Волга-Дон каналына хуусаа бетинде белеткеп бээр деп хүлээнгеннер. Сырыйжыткан график-биле ажылдап, транспортёр хоолайлары кезеринге төгерик хирээни ажыглап тургаш, олар чагыгларны хуусаа бетинде күүсеткен болгаш онаалгадан ажыр ийи транспортёрну белеткээннер. Волга-Дон тудуунуң күчүлүг дизельмоторларының септелгези хуусаазындан эрте доозулган.

Машина тургузар «Большевик» деп заводтуң стахановчу 50 бригадалары тайбыңның күш-ажылчы ээлчээн чорудуп турар. Сталин аттыг заводта 15 судно шимчедикчилериниң болгаш беш чүс тоннаның 5 баржаларының септелгези хуусаа бетинде доозулган. (СЭТА).

Совет патриотчуларның ат салыышкыннары

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелинин Кыйгырыының адаанга ат салыышкыны чуртта үргүлчүлеп турар.

Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыг политиказын Кыдыкы Соңгу-чүктүң улустары изии-биле деткип турарлар.

— Бис, Тундранын чурттакчылары, дайынга удур бис — деп балык тудар «Чаа күш» деп артельдин даргазы Вануйто чугаалаан. Көшкүн чораан бистер, ам чаңгыс черде чурттап эгелээн бис. Бистиң суурларывыста — сайгылгаан, радио, кино бар. Бистиң аныяктарывыс школаларда өөренип турарлар, оларга дээди өөредилге черлериниң эжиктери ажык. Бо бүгүнү биске совет эрге-чагырга берген, бо бүгүнү тайбың күш-ажыл биске эккеп берген. Бо өөрүшкүлүг чурттала дээш, бис большевиктер партиязынга болгаш улуг Сталинга четирдивис. Тайбыңның херээн бис бүгү-ле күжүвүс-биле камгалаар бис.

Хантылар, мансылар, ненецтер болгаш соңгу-чүктүң өске-даа улустары кыйгырыг адаанга аттарын чаңгыс эп-сеткил-биле салып турарлар. Ямал районнарының бүгү улуг назылыг чурттакчылары кыйгырыг адаанда аттарын салгылапкан.

Казахстанның малчын-колхозчулары Иошкар-ола хоорайның ажылчы чоннары, Камышинниң (Сталинград область), Нижний Тагильдин болгаш чурттун өске-даа хөй-хөй районнарының болгаш хоорайларының бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары, албан-хаакчыттары болгаш өг-бүле ээлери кыйгырыг адаанга боттарының аттарын чаңгыс эп-сеткил-биле салып турарлар. (СЭТА).

Улуг Октябрьниң 34 чыл оюнга алдар кылдыр

Волганың солагай эриинде

КУЙБЫШЕВ. Волганың солагай эриинде Ставропольден Куйбышев чедир хөй-хөй он километр черлерде Куйбышевтиң суг белдириниң тудуг участоктары чатып чоруткан.

Ставропольдиң чанында порт хоорай тутунуп турар. Ол хоорай келир үедеги Куйбышев далайның эриинге турар. Кунеевская суурнуң чанында Комсомольск хоорай өзүп турар. Суг чаяр бетон плотинаның болгаш судно чоруур шлюзтар дериишкининиң белеткелин чорудуп турар тудугжулар ол хоорайда чурттап турарлар. Зеленовка суур чанында үзүнү дерт километр хире суг моондактаар улуг чер моондак кылып турар. Ол болза, адакы шлюзтуң оңгарын моондактаар. Большая Царевщина суурнуң чанында Сок хемни кежир көвүрүг кылып турар. Аъргалар, тейлер болгаш оңгарлар кыры-биле демир-орук болгаш автомобильдин ийи оруктарының уну шөйлүп чоруткан, олар Куйбышевти суг белдири-биле тудуштурар.

Бо бүгү ажылдарга тудугжулар күчүлүг ада-чурт техниказын, дыка хөй янзы-бүрү машиналарны ажыглап турар. Бирээзи-ле шакта 300 кубометр довурак үндүр сорар снарядтар Сок тавартыр эрткен демир-орук көвүрүүнче кирер орукту аштап турарлар. Күчүлүг тракторлар аъргада ыяштарны арыглап турар. Экскаваторлар мун-мун чер казыкчыларының аар ажылын солуп турарлар. Скреперлер даг дег довуракты дажыглап турарлар. Орук машиналары машина орууның чадыын салып турарлар.

Адакы шлюзтуң моондаанда бульдозерисчи, чарыштың эгелекчизи Старостин стахановчу ёзу-биле ажылдап турар. Үргүлчү нормазын ажыр күүседип, бир хүнде онаалга ёзугаар 428,2 кубометр ажылдаар турда, ол, хүнде мун кубометр ажыгны ажылдап турар. Октябрь мурнунуң чарыжынга кирбишаан, эш Старостин болза, айның ортумак күүселдезин 300 хууга чедирер болгаш машиналарның ажылының септелге хуусаазын ийи катап узадыр деп хүлээнип алган.

Скреперисчи Ушмаев улуг мергежилдиг ажылдап турар. Ол скреперни чүдүрериниң болгаш оон чүгүн дүжүрериниң үезин кызырып, 6 кубометр сөөртүр нормалыг тургаш, харугда 7—8 кубометр довуракты ап чоруп турар болгаш чүүктүг машинаны кыска орук-биле эң дүргени-биле чорудуп турар. Бо бүгү болза, скреперниң төлевилелдиг ыдалын дыка өскерип берип турар. Чыл планын Октябрьнин 34 чыл оюнга чедир күүседир деп ол шиитпирлеп алган.

Демир-орук тудугларының ортузунда эң кырган, дуржулгалыг экскаваторжу Евсютинниң алдары алгаан. Бодунуң машиназының септелге аразының хуусаазын ол дыка узаткан болгаш оон бүдүрүкчүлүүн ийи катап улгатырган.

Боду чүүк дүжүрер, ыяш сөөртүр чүүк автомобильдерин эң эки ажыглаары дээш чаржып турар чолаачы чүс-мунчуларның саны өзүп турар. Чүс-чүс механизаторлар машиналарны социалистиг камгалалда алганнар.

— Тудуг участоктарында тайбыңның ээлчээн чарлаан. Техниканы эң эки ажыглаары дээш демисешпишаан, тудугжулар болза, бүгү улустуң байырлалынга бүдүрүлге планнарының хуусаа бетинде күүселдезп-биле ужуражыр деп шиитпирлеп алганнар.

Машина оруунуң тудугжулары ноябрьниң 7-ге чедир чыл планын күүседир деп хүлээнгеннер. Демир-орук тудугжулары ноябрьниң 7-ге чедир Куйбышев—суг белдириниң чаа шугуму-биле поездилернин ажылчы шимчээшкинин ажыдар деп хүлээнгеннер.

(СЭТА).

Кузбасстың шахтёрларының чарыжы

КЕМЕРОВО. Улуг Октябрьниң 34 чыл оюнга үлегерлиг ужуражыры дээш, Кузбасстың шахталарында болгаш бүдүрүлге черлеринде социалистиг чарыштар калбарган. Ол чарыштың эгелекчилери болза, «Прокопьевскуголь» трестиниң бассейнде эң улуг шахта болур Сталин аттыг шахтазының дагжылары болуп турар.

Алган хүлээлгелерин күүсетпишаан, ол мурнакчы,дагжы коллектив, бо чылын Сибирьниң болгаш Уралдың металлчыларынга пландан ажыр 35 эшелон хөмүр-дашты чорудуп берген. Тып турар оттулар чүүлдүң бот өртээн кудулатканындан камналга планындан ажыр бүдүн чартык миллион рубль алдынган. Ноябрьниң 7-ге чедир пландан ажыр база 8 эшелон хөмүр-даш тывар, продукцияның бот өртээн чиигедип тургаш, октябрьде 300 мун рубльди камнап алыр деп шахтёрлар шиитпирлээннер.

Баштыңчының мурнунга алган хүлээлгезин боттандырып турар

Күрбанкының область конторазының ажылчын, албан хаакчыттары областың ажылчы чоннарының улуг Сталинга чоруткан чагаазынга боттарының аттарын салып тура, улус ажыл-агыйының чээли болгаш санажылга, база касса талазы-биле ажылдарын экижидеринче угланган бедиткен хүлээлгелерни боттарынга алганнар. Коллектив алган хүлээлгелерин ажыл-херек кырынга бедик түннелдиг күүседир дээш бо чылдың ийи болгаш үш кварталдарының дургузунда кызымаккай ажылдап келгеннер.

Квартал санында кассаның орулгалыг кезээн 102 хуу күүседир деп хүлээлге алган болза, херек кырында күүсеткени — ийиги кварталда 112,1 хуу, үшкү кварталда 113,5 хуу болган. Банкыга акша чыылдазының планын тос айлар дургузунда 101 хуу күүседир дээн болза, херек кырында 104 хуу күүсеткен.

Албан организация болгаш бүдүрүлге черлериниң күш-ажыл төлевириниң доктаатынга фондузун чарыгдап турарын, касса чурумун күүседип турарын хынаар талазы-биле алган хүлээлгезин ыракта ажыр күүсеткен. Бо чорук албан организация, бүдүрүлге черлериниң санхөө чурумун быжыглаарынга, касса чурумун экижидеринге улуг дузаны чедирип турар.

Ажыл-агый, саң-хөө организацияларының хүн-бүрүдеги ажыл-чорудулгазын аналистеп, шыңгыы хыналданы чорудуп тургаш, күрүне организацияларының күрбанкыга төлээр хуусаазын эртирген чээли өрелериниң болгаш организацияларның аразында өрелериниң түң санын дыка кудуладып кызырган. Хуусаазы эткен күрбанкыга төлээр өрелериниң 1951 чылдың январь 1-де турганынга удур октябрьниң 1-де төлетингенин алырга 58 хуу кызырылган.

В. МОРОЗОВ.

Областың районнарында дүжүт ажаап алыышкынының чоруп турарының дугайында медээ

(Октябрь 10-да, хуу-биле)

Районнар аттары	Ниити кескен тараа	Оон иштинде колхозтар
Бай-Тайга	100,0	100,0
Сүт-Хөл	100,0	100,0
Чөөн-Хемчик	100,0	100,0
Чаа-Хөл	100,0	100,0
Бии-Хем	100,0	100,0
Тес-Хем	100,0	100,0
Эрзин	100,0	100,0
Мөңгүн-Тайга	100,0	—
Өвүр	100,0	100;0
Кызыл	100,0	100;0
Улуг-Хем	100,0	100,0
Каа-Хем	94,8	94,8
Барыын-Хемчик	91,3	100,0
Таңды	90,6	90,6

Областың районнарында күскү чер андарылгазының чоруп турарының дугайында медээ

(Октябрь 10-да, хуу-биле)

Районнар аттары	Күүсеткен хуузу
Эрзин	616,0
Сүт-Хөл	110,2
Чаа-Хөл	109,1
Барыын-Хемчик	106,6
Бай-Тайга	100,1
Чөөн-Хемчик	95,5
Таңды	84,2
Улуг-Хем	83,2
Кызыл	77,0
Тес-Хем	65,7
Каа-Хем	64,9
Бии-Хем	63,3

Инженер Стукановтуң электродомкрады

Октябрьниң 9-та бүгү-эвилелдиң тудуг делгелгезинге тудугнуң чаа машиназының—шимчеп чоруур электродомкраттың ажылдаарының көргүзүү болган.

Инженер А. А. Стукановтуң чогаадып кылган дмокрадын ажылдадып тургаш көргүскен. Күш-ажылдың стахановчу методтарының көргүзүлге шөлүнге туйбу ханаларны тудуп үндүргүлеп болгаш ол ханаларның кыдыын өрү дамчыдар болгаш тудуг материалдары-биле, туйбу болгаш эзилдириг үүлдерлиг хааржактар-биле кады ол чаа машина электромоторларның күжүү-биле аяар чоктап бадып турар.

Боду-чоруур электродомкрат болза, тудугларга хереглеп турган ыяштарны ам ажыглавас кылып турар, ханалар эптеп салырын үзүк чок чорудар арганы берип турар болгаш ол ышкаш ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидер, база дашчыларнын күш-ажылын чиигедир.

Ам Машина тудуунуң Министерствозунуң заводтарында, төп хоорайның тудугларынга херек 200 боду чоруур электродомкраттарны белеткеп турар.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Партия кабинеди—партийжи өөредилгениң төвү

Партия — революстуг теориянын шиитпирлиг ужур-дузазын көргүспушаан, Маркс—Энгельс—Ленин—Сталинныҥ улуг өөредии-биле каадырларны чепсеглээр дугайында сагыш-салыышкынын соксаал чокка чорудуп турар. Күрүне болгаш партия ажылдарыныҥ янзы-бүрү адырларында каадырларныҥ политиктиг деңнели болгаш марксисчи-ленинчи медерелдии бедик болган тудумна, оларныҥ ажылдарыныҥ үре-түңнели бедик болгаш боттуг көскү болур, а бир эвес политиктиг деңнели болгаш марксисчи-ленинчи медерели куду болур болза, олар ажылга бустуушкуннарны таварыштырып, дедир төрүтүне бээрлер деп эш Сталин бисти өөредип турар.

Ынчангаш коммунистерни болгаш партия кежигүнү эвестерни, совет интеллигенцияны идей-политиктиг кижизидилгеге өөредири партиянын ниити ажыл-херээниҥ база бир эн чугула сорулгазы болур. Каадырларны марксизм-ленинизмниҥ теориязы-биле чепсеглээри дээш партия өөредилгезиниҥ бүгү хевирлерин чыл-бүрүде эде организастап, оон пропагандистеринге шыырак билиглиг коммунистерни партия организациялары ынчангаш томуйлап турар.

Партия өөредилгелеринде болгаш бот өөредилге-биле өөренип турар дыннакчыларга дузаламчы болзун дээш өөредилге номнарын райкомнарныҥ партия кабинеттеринче ВКП(б) обкому чылдын-на чорудуп берип турар.

ВКП(б)-ниҥ Улуг-Хем райкомунуҥ партия кабинединиҥ ном-санында политиктиг, уран-чүүлдүҥ болгаш көдээ ажыл-агый талазы-биле янзы-бүрү номнарныҥ саны чыл-чылда өзүп турар. 1949 чылда парткабинеттиҥ ном-саңынга турган номнарны 100 хуулап алгаш көөрге 1950 чылда 20 хуу, а 1951 чылдың тос айларында 38 хуу, азы 1.390 санныг чаа номнар-биле немей хандыртынган. Партия кабинединиҥ ном-саңынык номнары чыл-чылда өзүп турары-биле кады оларныҥ номчукчулары база өзүп турар. 1949 чылда 84 номчукчуларлыг турган болза, 1950 чылда 151 номчукчуларлыг апарган, а 1951 чылдың тос ай дургузунда номчукчуларныҥ саны 164 кижи чеьдип турар.

Ном саныныҥ номнарын районнуҥ харыысалгалыг ажылдакчылары кижи-бүрүзү хуусаалыг алгаш номчуп, боттарыныҥ идей-политиктиг билиин өрүледип турарлар. Эш И. К. Третьяков 25 санныг янзы-бүрү номнарны номчаан.

ВКП(б) райкомунуҥ парткабинединге, райпартшколаныҥ, политшколаныҥ, бот өөредилгелиг болгаш И. В. Сталинныҥ биографиязын өөренип турар эштерге тускай консультацияларны, лекцияларны, беседаларны үргүлчү чорудуп берип турар.

Дыннакчыларныҥ барык шуптузу өөредилге номнарын парткабинеттиҥ ном-саңындан ап номчуп турган. Чазын өөредилге тараары-биле кады тускай карточкалары база-ла шуут кагдынган эштер дыка хөй болуп турар. Қышкы өөредилге үезинде чүгле ном номчуур, а чайын номбиле ажылдавас дээр болза черле таарышпас. Эштер Күнчүн, Қащеев, Голышев, Шурышев, Р. Бичен, Бавуу болгаш өскелериҥ-даа карточкаларында чайгы үеде демдеглел чок болуп турар. Харын чайгы үеде уран-чечен номнар номчууру дыка таарымчалыг болуп турар.

ВКП(б) райкомунуҥ партия кабинединиҥ ном-саңы чаа өөредилге чылынга уткуштур чаа-чаа дыннакчыларны литература-биле хандырарынга белен болуп турар. Ынчангаш ном-биле ажылдаар чорукту улам күштелдирер ужурлуг.

Л. ТЕМБИРЕЛ,
Улуг-Хем район.

Пленум болуп эрткен

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Чоокта чаа ВКП(б) Каа-Хем райкомунуҥ ээлчеглиг 4 дугаар пленуму болуп эрткен.

Пленумга ийи үүл айтырыгларны чугаалажып шиитпирлээн. Районнуҥ ажылчы чоннары эш И. В. Сталинга чоруткан чагаазында алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгныҥ талазы-биле илеткелди райкүүскомнуҥ даргазы эш П. А. Дежнев кылган.

Ийи дугаар айтырыгныҥ талазы-биле районнуҥ партия организацияларында ВКП(б) хүрээлениниҥ өзүлдезиниҥ дугайында илеткелди ВКП(б) райкомнуҥ секретари эш М. К. Хорлуг-оол кылган.

Пленум чугаалажып шиитпирлээн үстүнде ийи үүл айтырыгларныҥ талазы-биле ажылдарны улам экижиде-ринче угланган делгеренгей доктаалдарны хүлээп алган.

Н. ПЛЯСОВСКИХ.

Мурнакчыларныҥ кыйгырыынга харыы

Бо чылдың октябрь 6-да, «Тыва алдын» трестиниҥ автотранспорт конторазынаҥ коллективи Кызылдың автотранспорт конторазынаҥ чолаачыларынаҥ, септелге ажылчыннарынаҥ, инженер-техниктиг ажылдакчыларынаҥ болгаш албан хаакчыттарынаҥ, областың бүгү үлетпүр, транспорт организацияларынаҥ бүгү ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга болгаш албан хаакчыттарынга үндүрген кыйгырыын танышкан бүдүрүлге хуралын эртирген.

Бистиҥ областың даг үлетпүрүнүҥ транспортчуларынаҥ мурнакчы коллективи беш улуг күрүнелериниҥ аразынга Тайбыңның Пактызын чарар дугайында Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниҥ Кыйгырыының адаанга боттарының аттарын салыын бүдүрүлгениҥ чыл планын хуусаа бетинде күүседири-биле демдеглээн. Коллектив сентябрьде чүк сөөртүлгезиниҥ планын 140,1 хуу, тос айларныҥ чүк сөөртүлгезиниҥ планын 184,4 хуу күүсеткен. Чүк сөөртүрүнүҥ тоннакилометрге бот-өртээн планда көрдүнген 1 рубль 8 көпеектиҥ орнунга, 92 көпеек кылдыр чиигедип кудулаткан. Коллектив ажыл нормазынаҥ күүселдезин тос айларныҥ дургузунда ортумаа-биле 133,1 хуу, сентябрьде 155,2 хуу чедирген.

Коллективиҥ 10 ажыг эң эки шалыпчы стахановчулары шагда-ла 1952 чылдың санынга ажылдап турарлар. Дарган эш Крутофалов 1952 чылдың 11 айларынаҥ, токарь эш Коробейников 8 айларынаҥ, дарганнар эштер Конополянников, Марьясов, Ситников олар 6—6 айларынаҥ, стахановчу-шофёр эш Михаил Саранин 3 айларынаҥ нормаларын күүседип турарлар.

Стахановчулар эдилеп турар машина чепсээн социалистиг камгалалга алырының шимчээшкининче кирип турарлар. Ылангыя дарган эш Коробейников дарганнаарының ДИП-20 деп маркалыг станогун социалистиг камгалалга алган, ам бо хүннерде оон станогу кончуг эки байдалда турун турар. Оон эгелекчи үлегерин дарганнар Полуэктов, Покоянов болгаш шофёрлер Саранин, Доможаков олар деткип, боттарының ажылдап турар станоктарын, машиналарын социалистиг камгалалга ап турарлар.

Коллективтиҥ хуралынга Кызылдың автотранспортчуларының кыйгырыын танышкаш, бир эп-сеткилбиле катыжып, деткээн. Оон соонда коллективтиҥ Октябрьниҥ социалистиг Улуг революциязының 34 чыл оюнга чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры-биле ап турар бедиткен социалистиг хүлээлгелериниҥ төлевилелин танышкан. Коллективтиҥ кежигүннери төлевилелди долузу-биле деткип, күүседири-биле хүлээп алган.

Хуралга санал берип үүве чугаалаан кижи бүрүзү-ле коллективтиҥ социалистиг хүлээлгелерин Октябрь байырлалында долдур болгаш ажыр күүсетинерин бадыткавышаан, боттарынга бедиткен хүлээлгелерин ап турганнар. Херекселдер кылып турар эш Алцибеев Октябрь байырлалында ажыл нормазын 250 хуу күүседирин хүлээнген, ол ышкаш 12 стахановчулар ажыл нормаларын 150—200 хууларга чедир күүседирин таңгыраглааннар.

Областың даг үлетпүрүнүҥ транспортчуларының коллективиниҥ кежигүннери Октябрьниҥ социалистиг Улуг революциязының 34 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражыры-биле дараазында хүлээлгелерни алганнар. Октябрьде чүк сөөртүр планны 125 хуу күүседир, автопарктыҥ четче ажыглаарын 0,55 хууга чедирер; чүк сөөртүрүнүҥ бот-өртээн 8 хуу чиигедир; 4-кү кварталда пландан дашкаар 40 мун рублей түннүг орулганы киирип алыр; октябрьниҥ баштайгы чартыында бүдүрүлгениҥ бажыныҥ кышка белеткелин доозар; айныҥ сөөлгү чартыында чурталга бажыңнарының септелгезин доозар; октябрь 10-га чедир ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, албан хаакчыттарны ногаа болгаш картофель-биле бүрүн хандырар.

А. ЛЕПЕШКИН.

КОЛХОЗ ТУДУУ

Тудуг бригадазының ажылы

Чаа-Хөл районнуҥ Үрбүнде Сталин аттыг колхозтуҥ сууру өзүп турар. Қолхоз төвүнде школа, башкылар бажыңнары, колхоз конторазы, магазин болгаш колхозчуларныҥ 40 хире чурталга бажыңнары бар апарган.

Үрбүннүҥ, Шанчыныҥ, Ортаа-Хемниҥ шаанда хая-капшалдар аразынга чурттап чораан араттары ам ол суурда бай амыдыралдыг чурттап турарлар. Арыг-силиг, чаагай чурттап олурар мындыг колхозчуларны демдеглеп болур: Очур, Қаазут, Биче-оол, Сүктер, Хоюгбан болгаш оон-даа өскелер.

Тудуг бригадазы бо чылын 130 баш инек кирер 2 саман кажааларны болгаш 45 аттар турар бир ыяш кажааны тудуп дооскан. Ол кажааларныҥ тудугларынга бызаңчы колхозчулар Хавак, Севен, Мандараа, Илчинмаа олар эки түннелдиг ажылдап, хүн-бүрүүнүҥ нормазын 150—160 хуу күүседип турганнар. Ол кажааларныҥ туттунган шынарын районнуҥ тудуг килдизи эки деп көрген.

Чүгле бо чылын колхоз төвүнде бир контора, бир школа, дөрт чурталга бажыңнары, ийи башкылар чурттаар бажыннар туттунгулаан болгаш тайгада 200 кубометр ажыг ыяш белеткетинген.

Тудуг бригадазының тургускан бажыңнарының шынары кончуг эки болуп турар. Ол чурталга бажыңнары шупту чаңгыс аай, чурттаарынга таарымчалыг бажыңнар болуп турар.

Бажыңнарныҥ аразын 20—20 метр кылдыр тургускан. Колхозчулар боттарынаҥ оран-савазынаҥ даштын ыяштар-биле шимеп эгелей берген.

Бригаданыҥ бүдүрүлге хуралдары 7—8 хонгаш-ла болуп турар. Ол хуралдарга мурнакчылар-биле дуржулга солчуушкуну болуп турар. Базаңчыларга разрядтарны ол хуралдардан доктаадып берип турар.

Хүннүҥ ажылын бригадир кежээниҥ-не түннеп, дараазында хүннүҥ планын бызаңчыларга чугаалап берип турар.

Сталин аттыг колхозтуҥ 30 ажыг тудугжулары тайбыңның херээ дээш бодунуҥ күш-ажылчы чедиишкиннерин улам көвүдедип турарлар.

К. ОНГА.

Чаа бажыңнар тудуун дооскан

Эрзин районнуҥ «Қызыл сылдыс» колхозунуҥ тудуг бригадазы чаа оран-бажыңнар тудуун доозуп турар. Тудугжулар сентябрь айныҥ төнчүзүнге чедир чаңгыс-аай төлевилел ёзугаар сес чаа чурталга бажыңнарын туткан. Ол бажыңнарда колхозчулар чурттап кирген. Олар бажыңнарныҥ иштин чугайлаан болгаш арыг-шевер болдурган, ынчангаш культурлуг ёзу-биле чурттап турар.

Колхозчу тудугжулар бо чылдың тудуг планын күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Олар шээр малдың 4 кажааларын база тудуп дооскан. Эш Барыс-Хөөнүҥ бригадирлээн 24 кижи составтыг тудугжулар бригадазы чоокку үеде 2 чурталга бажыңын болгаш 1 чунар-бажыңны тудуп доозар. Бо чылын ниитизи-биле 23 колхозчулар көшкүн амыдыралды солааш, чаа культурлуг, чырык чаагай сууржун амыдыралче шилчип кирген. Бызаңчылар Сазаа, Идам, Дамдын-Сүү олар тудуг ажылыныҥ онаашкан нормазын хүн-бүрүде 100—150 хуу күүседип, шалыпчы ажылдап келген.

Колхозта тудуг үргүлчүлевишаан, бир бөлүк тудугжулар 1300 кезек чудуктарны белеткээри-биле ам тайгада ажылдап эгелээн. Колхозта турган электри станциязы тудуг ажылынга улуг дузалыг болуп, ылангыя электри күжү-биле хөй манзаларны тудугжулар дилип ап турар. Ол болза, тудугларны дүрген арга-биле кылып доозарынга ажык-дузалыг болган.

Д. СЕНДЕШ-ООЛ

Колхозта ясли

Каа-Хем районнуҥ Бүрен-Хем аскында «Сталинчы орук» колхозка бо чылын дүжүт ажаап алыышкынының үезинде уруглар яслизи организастаан. Оон эргелекчизи комсомолчу Т. Сама-Сюрюн. Эмер уругларга эң баштай 3 орунну белеткеп тургускан. Оон соонда тараа шөлүнде ажылдап турар колхозчу ада-иелериниҥ 45 уругларын яслиде ажаап турар.

Яслиниҥ оран-суурун моон соңгаар улам сайзырадыр болза чогуур.

В. КИЗОГЛО.

Тываныҥ төөгүзүн болгаш бо үедеги хөгжүлдезин өөренирингe орус болгаш совет эртемниҥ ролю

Тыва улустуҥ эрте-бурунгузунуҥ дугайында хөй санныг үнелиг материалдарны болгаш Тыва дугайында географтыг хөй санныг медээлерни чыгган орус эртемдээннериниҥ болгаш шинчээчилериниҥ ажылы Тываныҥ төөгүзүн өөренирингe дузалаан болгаш дузалап турар.

XIX үс чылдың бир дугаар чартыында кыдат дугайында алдарлыг орус эртемдээн Н. Я. Бичурин (Иакинф) эрте бурунгу кыдат чыл демдеглелдерин кыдат дылдан орус дылга очулдурган. Бо болза, дыка улуг ажыл болган, анаа чүткүлдүг чээрби чылды үндүрген. Бо ажыл Маньчжурияга болгаш Чөөн Туркестанга, төп болгаш Ортаа Азияга, Мурнуу Сибирьге болгаш Ортаакы Чөөн чүкке чурттап чораан улустарныҥ төөгүзүн өөренирингe кайгамчыктыг рольду ойнаан.

ССРЭ-ниҥ улустарының төөгүзүн өөренирингe Н. Я. Бичуриниҥ ажылы онза чугула ужур-дузалыг болур болгаш болуп турар.

ССРЭ-ниҥ Эртемнер Академиязының Н. Н. Миклухо-Маклай аттыг Этнография институду 1950 чылда оон ажылдарын катап парлап үндүрерде Н. Я. Бичуринге бедик үнелээшкинин бербишаан бижип турганы:

«XIX үс чылдарда чөөн чүктү өөренир орус төлээлекчилериниҥ бирээзи болбушаан, Бичурин болза, бодунуҥ амыдыралының төнчүзүнде «эрте-бурунгу үелерде Ортаакы Азияга чурттап турган улустарныҥ дугайында медээлер чыылдазы» деп номну бижээн, материалдың хаара тутунганын болгаш очулганың шынарының талазы-биле ол үеде турган авторларны дыка мурнаан болгаш арай орайтадыр-даа турган авторларга дүжүп бербейн турган». (Н. Я. Бичурин (Иакинф). «Ортаакы Азияга эрте бурунгу үелерде чурттап турган улустар дугайында медээлер чыылдазы», ССРЭ-ниҥ Эртемнер Академиязының, парлалга чери. 1950 ч. т 1 арыг 3.

Н. Я. Бичуриниҥ орус дылга очулдурган Кыдыттың төөгү чыл демдеглелдеринде тыва улустуҥ эрте бурунгуларының амыдыралын болгаш хөгжүлдезин характерлеп турар хөй материалдар бар.

Сураглыг орус географтар болгаш ботаниктер Н. П. Крылов, Б. К. Шишкин, П. К. Козлов, Г. Н. Потанин Тываныҥ георгафтыг байдалын, үнүжүн болгаш дириг амытаннарын шинчииринин талазы-биле улуг ажылды кылган.

Археологтуг казылгыннар кылган, эрте бурунгунуҥ тураскаалдарын тыпкан, хаяларда болгаш даштарда эрте бурунгунуҥ бижилгелерин, чуруктарын илередип, тайылбырын бижээн өске бөлүк шинчээчилер болгаш эртемдээннер Е. Г. Грум-Грижимайло, А. В. Адрианов, академик В. В. Радлов оларны демдеглээри чугула.

Тюрк улустарныҥ эрте бурунгу тураскаалдарын тодарадып илередириниҥ талазы-биле улуг ажылды тюрк талазы-биле орус эртемдээн академик В. В. Радлов кылган. Хөй чылдың ажылынын түннелинде Радлов Моолдуҥ девискээринде Орхон хемниҥ бассейнназынга, Тывага болгаш Мурнуу Сибирьниҥ, Улуг-Хемниҥ эриктерингe тывылган орхон-энисей бижилгелерин тайылбырлаан. Академик В. В. Радловтуҥ ажылы Төп Азияга чурттап турган племяларныҥ болгаш улустарныҥ адын тодарадыр арганы берген.

Орхон-энисей бижиглелдериниҥ утка шынары VI—VIII үс чылда күл эдилээр күш-ажылга болгаш эжелекчи шавыышкынарга үндезилетинип тургустунган орхон тюркторныҥ күрүнезиниҥ тыптып келген төөгүзүнүҥ талазы-биле байлактыг материалды берген. Бо бижилгелер тыва улустуҥ эрте бурунгуларының төөгүзүнүҥ талазы-биле өртектиг медээлерни берген.

Академик В. В. Радлов Тываныҥ девискээриндеҥ— Ак хемниҥ бассейнназында «Аржаан» деп черден тывылган, Барык уннундан, Элегес хемниҥ чоогунда даштарда, Чаа-Хөл унунда, Хемчик хемниҥ солагай талакы эриинде—Хая Бажында эрте бурунгунуҥ тураскаалдарында бижиктерни тодараткан.

Ол бижиктер тываныҥ эрте бурунгуларының тус-тус төргүл-төрел аайы-биле чурттап чорааныҥ көргүскен. Бодунуҥ хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш дарлакчыларга удур демиселге быжыкан тыва улустуҥ эрте бурунгуларының дайынчы чаңчыл байдалын ол бижиктер көргүскен.

Тодаргайлатынган бижилгелер болза, Улуг-Хемниҥ үстүү бассейнназынга чурттап чораан тыва болгаш хакасс улустарныҥ эрте бурунгуларында күш-ажылчының бир дугааргы хөй ниитиниҥ хуваалдазы болган, ол болза, чер ажылын мал ажылындан тускайлааны, ус-тывышты ажыл-агыйның тускай адыры болдурган.

Академик В. В. Радловтуҥ ажылы төөгү эртеминге өртектиг салыышкын болган. Орхон-енисей бижиглерин тодарадыры орус эртемге хамааржып турар.

* * *

Совет эртем Тыва автономнуг областа улуг хайгааралды салып турар. ССРЭ-ниҥ Эртемнер Академиязының материальдиг культур институду 1949 чылда ССРЭ-ниҥ археология талазы-биле материалдарындан болгаш шинчилелдериндеҥ «Мурнуу Сибирьниҥ эрте бурунгу төөгүзү». –деп С. В. Қиселевтуҥ ажылын парлап үндүрген, ук номда кыргызтарныҥ (хакасстарныҥ) шиитилел болгаш күрүне хөгжүлдезинге улуг сагыш салган, С. В. Киселевтуҥ шинчилел ажылы тыва улустуҥ төөгүзүнүҥ хөгжүлдезин өөренирингe хөй санныг материалдарны берип турар.

Енисей кыргызтарныҥ (хакасстарныҥ) археологтуг тураскаалдарын Хакассияныҥ дыл, литература болгаш төөгү эртем-шинчилелиниҥ институду улуг ажылды кылган, ук ажыл болза, тыва улустуҥ эрте бурунгузун өөренирингe доҥгы хамаарылгалыг болуп турар. (Л. А. Евтюхов. «Енисей кыргызтарының (хакасстарының) археологтуг тураскаалдары» Абакан, 1948 ч.

ССРЭ-ниҥ Эртемнер Академиязының Төөгү Институду Тываныҥ төөгү айтырыгларын ажылдап кылырынга улуг салыышкынны кылган. 1951 чылда Институттуҥ Эртем Чөвүлели «XIX—XX үс чылдың эгезинде (1917 чылга чедир) Тываныҥ социал-экономнуг төөгүзү» деп тема талазы-биле шылгалда тутган В. И. Дуловка төөгү эртемнериниҥ доктору деп эртем чадазын тывыскан. В. И. Дуловтуҥ ажылынын кол үүлү болза, Тывага аңгы демиселиниҥ хевирлерин болгаш онзагай байдалын көргүскен, ол тыва улустуҥ төөгүзүнде чугула болуушкун болур «60 маадырларның тура халыышкынының» хүнүн үндезилээн болгаш тодараткан (1883—1885 ч. ч.), тыва улустуҥ төөгүлүг салым-чаяанынга Тываныҥ Россия-биле экономнуг харылзааларының бурунгаар депшилгелиин көргүскен.

ССРЭ-ниҥ Эртемнер Академиязының Барыын Сибирь салбыры бо үеде Тываныҥ үнүжүн болгаш дириг амытанын өөренириниҥ талазы-биле эртем-шинчилелдиҥ улуг ажылын чорудуп турар. Тыва автономнуг областың улус ажыл-агыйынга улуг жур-дузалыг аърга-ыяштын хоралакчылары-биле демиселдиҥ арга хевирлерин ажылдап кылып турар.

ССРЭ-ниҥ Эртемнер Академиязының хөй санныг экспедициязы областын бойдузунуҥ чер байлактарын тодарадырының талазы-биле геолог шинчилелдиҥ улуг ажылдарын чорудуп турар. Чооку келир үеде ССРЭ-ниҥ Эртемнер Академиязының бүдүрүкчү күштер өөренириниҥ талазы-биле Чөвүлелдиҥ Үстүү-Енисей экспедициязы ажылдап эгелээр.

В. И. Ленин аттыг Бүгү-Эвилелдиҥ көдээ ажыл-агый эртемнериниҥ академиязынын экспедициязы Тывага чораан, оон түннелинде үнүш болгаш мал ажылынын айтырыгларының талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын бижээн.

Тывага көдээ ажыл-агый талазы-биле эртем-шинчилел ажылын Тываныҥ көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы чорудуп турар. Дүжүттү болгаш малдың продуктулуун бедидериниҥ талазы-биле колхозтарга болгаш совхозтарга практиктиг дузаламчыны көргүзер сорулганы станцияныҥ ажылы салып турар. Станция чурттуҥ мыйыстыг улуг бода малын симментальдар-биле хайнакшыдар, Тывага каракуль болгаш нарын дүктүг хойларны өстүрер ажылды чорудуп турар.

Станцияныҥ эртем ажылдакчыларының коллективи бо үеде көдээ ажыл-агый культураларының чаа сорттарын өстүрер, быжыг чем суурун тургузарының талазы-биле, одарларны болгаш шынааларны шын ажыглаарының талазы-биле хемчегларни чогаадып турар. Малды чемгереринин оон продуктулуун бедидериниҥ, бедик продуктулуг малдың чаа ускааларын чурттуҥ малындан тургузар талазы-биле темаларны станцияныҥ эртем-шинчилел ажылдарының планында киирген.

Станцияныҥ эртем ажылдакчылары эртем талазы-биле элээн хөй өртектиг ажылдарны бижээн, оларны ийи катап парлап үндүрген. Бо үеде дуржулга станциязының эртем-шинчилел ажылдарының үш дугаар үндүрүүшкүнүн парлалгага белеткеп турар.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы бодунуҥ ажылын чорударда мичуринчи агробиологиялыг мурнакчы совет эртемге даянып алгаш чорудуп турар.

Станцияныҥ ажылын экижидери-биле ССРЭ Чазаа 1950 чылда ону мал ажылының Новосибирск институдунга шилчиткен болгаш эвилелдиҥ бюджединге киирген. Бо чорук болза, станция Бүгү-эвилелдиҥ Ленин аттыг көдээ ажыл-агый эртемнериниҥ академиязы-биле сырый харылзаа тударының, станцияны эртем ажылдакчыларының каадырлары-биле бажыглаар болгаш Совет Тываныҥ социалистиг чер болгаш мал ажылынын негелдезинге станцияныҥ ажылын чоокшуладыр арганы ол хемчег берип турар.

Тываныҥ край өөренир область музейи 1951 чылда XIX үс чылдың төнчүзүнде болгаш XX үс чылдың эгезинде соңгу-чөөн даглыг районда тыва чоннуҥ социал-эконом байдалын өөренир сорулга-биле областың Тожу болгаш Тере-Хөл районнарынче төөгү-этнограф экспедициязын организастаан. Экспедицияныҥ ажылынын программазынга Тожу болгаш Тере-Хөл районнарының социалистиг тургузуушкунунуҥ талазы-биле материалдар чыыры кирип турар.

1945 чылда организастатынган Тываныҥ дыл, литература болгаш төөгү эртем-шинчилел институду тыва дылды өөренир, оон словарлыг составын болгаш грамматиктиг тургузуун өөренир, тыва улустуҥ аас чогаалын чыыр ажылды чорудар. Институт тыва-орус болгаш орус-тыва словарьларны кылып турар. Институттуҥ эртем ажылдакчылары Тываныҥ төөгүзүнүҥ талазы-биле шинчелел ажылдарын кылып турар.

Дыл эртеминиҥ талазы-биле эш Сталинныҥ айтыышкынын күүседир, тыва литератураныҥ идея—уран-чечен деңнелин, тываныҥ литературлуг дылынаҥ орфографиязын болгаш терминологиязын чурумчудар сорулга-биле институт Совет чогаалчылар эвилелиниҥ салбыры-биле ажылды чорудуп турар.

1951 чылдың октябрьде Совет Тываныҥ ажылчы чоннары ССРЭ-ниҥ улустарының хөй националдыг өгбүлезинге киргенинден бээр чеди чыл оюн демдеглээн. Совет Эвилелиниҥ улустарының акы-дуҥма өгбүлезинге сан талазы-биле хөй эвес тыва улус ажыл-агый болгаш культур хөгжүлдезинде дүрген болгаш бүгү таланың аргаларын алган.

«Нация бүрүзү—улуг азы бичеҥ болза, шынар талазы-биле онзаларлыг, өске нацияларда чок чүгле оон бодунга хамааржып турар онза чүүлдерлиг болуп турарын совет кижилер санап турар. Ол онза чүүлдер нация бүрүзүнүҥ делегейниҥ культуразынга киирип турар эртине болур болгаш ону немеп, ону байлакшыдып турар» деп эш Сталин чугаалап турар.

Сталинчы улуг Конституциянын хүнүнүҥ адаа-биле эрткен чылларда тыва улустуҥ хөгжүлдези болза, аныяк Тыва область дугайында, оон экономиказының хөгжүлдезиниҥ дугайында, социалистиг утка-шыпарлыг,национал хевирлиг культуразының өзүлдезиниҥ дугайында коммунистиг партияныҥ Төп комитеди, Совет чазак болгаш эш Сталин боду ол улуг ада сагыш салып турарын чугаалап турар.

Тыва автономнуг областа ажылчы чоннарнаҥ ажыл-агый, политик болгаш культур хөгжүлдези бурунгаар дүрген чоруп, социалистиг чаартылга чедиишкинниг боттанып турар. Ам Тыва колхозтарныҥ, МТС-тер-ниҥ, совхозтарныҥ, үлетпүр бүдүрүлгелериниҥ четкизи-биле шыптынган, ол ам-даа үргүлчү өзер. Үндезин чоннуҥ ортузундан улус ажылагыйынаҥ, культураныҥ, литератураныҥ болгаш уран-чүүлдүҥ тускай эртемниг национал каадырлары өзүп турар.

Национал айтырыгны ленин-сталинчы шиитпирлээниниҥ күчүлүг күжү, совет, социалистиг шиитилел тургузуунуҥ шимчээр күжү—совет чиитилелдиҥ мораль-политиктиг таңгыс эви, улустарныҥ эп-найыралы, совет патриотизмниҥ күчүлүг күжү Тыва автономнуг областың чижээнден тодаргай көстүр.

Совет Тываныҥ хөгжүлдези болза, күчүлүг ССРЭ-ниҥ акы-дуҥма улустарындан болгаш эң ылаңгыя улуг совет улустан улуг дузаламчыны албышаан, тыва улус ССРЭ-ниҥ социалистиг нацияларының кады ажылдажылгазынга деҥ эргелиг кежигүн болбушаан, бистиҥ улуг чуртувуста коммунизм тудуушкунунга канчаар киржип турарын көргүзүп турар.

Байдал мындыг янзылыг турда Тывада эртем-шинчилел ажылынын өзүлдезин практикадан дыка хожудап турарын миннири чугула. Эртем каадырлары —эң ылаңгыя төөгүчүлер — Тываныҥ төөгүзүнүҥ талазы-биле марксисчи-ленинчи ажылдар талазы-биле ажылчы чоннарнаҥ мурнунда өрелерлиг болуп турар. Эртем ажылдакчыларының хүлээлгези болза, тыва улустуҥ төөгүзүнүҥ талазы-биле эң ылаңгыя оон амгы хөгжүлдезиниҥ үезинде эртемниг шинчилел ажылын дүргедедир. Ындыг ажылдарны кылыры ССРЭ-ниҥ улустарынаҥ төөгүзүнге өртектиг салыышкын болур.

В. ИЕЗУИТОВ.

Тыванын цирк артистери Москвада

Владимир Оскал-оолга удурткан Тыванын цирк бөлүүнүн артистери бистиң Төрээн чуртувустуң найсылалынга ам үш удаа ойнап турарлар. 1947 чылда Омскиге белеткенип кыштаанының болгаш Чкалов, Куйбышев, Ижевск, Свердловск хоорайларның цирк черлеринге ойнап эрткенинин сөөлүнде олар совет цирктиң Москвага болуп эрткен дөрт дугааргы чаа номерлериниң көрүлгезинге киришкеннер.

Найсылалдың көрүкчүлери аныяк цирк артистериниң чогаадыкчы мастерствозун ынчаарда бедии-биле үнеп көргеннер.

«Жонглёрлаарынга болгаш шөйгеп демир кырлаарынга тыва цирк артистерниң чиик капшагайы, эптии, дидим-чүрекири онза кайгамчык болуп турар. Москвага олар эң баштай-ла ойнап турары ол. Чүү дээр боор, чедиишкинниг-ле ойнааннар! Оларны цирк көргүзүүнүн дуржулгалыг мастери Владимир Оскал-оол удурткан. Тыва циркчилерниң коллективи бистиң жонглёрларывыстын аразынга келир үеде көску черни эжелеп шыдаары маргылдаа чок» — деп «Комсомольская правда» ынчаарда бижээн.

Ук бөлүктүн дөрт артистери ол көрүлгеге чедиишкинниг ойнаанызыбиле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Уран-чүүлдер хөрээниң комитединиң хүндүлел бижиибиле шаңнатпышаан, бирги чергениң акша шаңналын алган болгаш а өске арткан кежигүннери ийиги чергениң акша шаңналын алганнар.

Тыва бөлүк ынчаарда Москвага алды айлар дургузунда ойнап келген. Оон соонда база катап Совет Эвилелиниң хоорайларын эргий кезип, гастрольдап чорааннар. Оларның оюннарын Кызылдың, Кемеровонун, алдарлыг маадыр хоорай Ленинградтың база Риганың, Хабаровскинин, Владивостоктун, Комсомольскинин ажылчы чоннары сонуургап көргеннер.

Цирк бөлүү 1948 чылда Москвага ээп келгеш, эвилелдешкен республикаларның цирк артистериниң көргүзүп турганы «Бистиң аалчыларывыс» деп цирк программазынга база киришкен.

Тыванын цирк артистери оон соонда Прокопьевск, Сталинск, Красноярск, Новосибирск, Ташкент, Челябинск, Свердловск, Иваново, Баку, Одесса, Батуми, Ростов, Минск, Киев, болгаш Куйбышев хоорайларның цирк черлеринге ойнап чорааннар.

—«Утундурбас сонуурганчыг ужуражыышкыннар хөй-ле турган. Каяадаа бисти ээлдек, экизи-биле хүлээп ап турган. Ылангыя Куйбышев гидроэлектростанция тудуунун тудукчулары-биле ужуражыышкын биске онза утундурбазы-биле арткан. Бис, ук электростанцияның турза чогуур бажыңының адаанда тамы оңгарны казып турган ажылдың байдалы-биле танышкан бис. Тудугнун кол дитспечери (башкарыкчызы) эш Спица тудукчуларның чеьдип алган чедиишкиннериниң түннелдерин биске чугаалап, эң эки механизаторлар-биле бисти таныштырган. Тудугнун дүрген темпизи, оон кайгамчык калбарыышкыны бисти канчаар-даа аажок кайгаткан. Стадионга гидротудукчуларның мурнунга көргүскен оюнувус онза улуг сонуургалды болдурган»—деп эш Оскал-оол чугаалап турар.

Бо чылдың кышкы сезонунда Тыванын цирк артистери Москвада база катап ойнап эгелээннер. Ол болза, ук артистерге бедик алдар болуп, олар боттарын чаңгыс демниг, быжыг коллектив кылдыр көргүзүп шыдаанын тодаргай херечилеп турар. Бөлүкте ам 7 кижи бар. Оларның аразында цирк көргүзүүнүн дуржулгалыг артистери эштер Д. Очур, К. Хензиг-оол, А. Хуурак болгаш эгелеп чоруур аныяк артистер Б. Оюн, Х. Белек-оол, И. Манай олар бар.

Бо чылдың сентябрь 22-де Москванын Ленин орденниг күрүне циркининиң кышкы сезону ажытынган. Совет Эвилелинин, Кыдаттың болгаш Кореянын төлээлери киришкен, «Тайбың дээш, эп-найырал дээш!» деп таарымчалыы-биле бодап кылган, политика талазы-биле ханы уткалыг эге парадты көрүкчүлер изиг сонуургалдыы-биле уткаан.

Совет улус, кажан тайбынче бодунун чайгылыш чок күзел-соруун, ону бүгү делегейге үр тургузары дээш шиитпирлиин илередип, тайбынга удур кара-сагыштыг дайзынарның кем-буруулуг үзел-бодалдарын үзе шавар дээш, чалданыш чок демиселди чорудуп турар үеде, «Тайбың биле найырал!»—деп сөстер делегейниң бүгү-ле бөдүүн кижилеринге эргим чоок, хамыктың үнелиг болуп турарын, болуп эткен цирк парады онза күштүү-биле көргүскен.

Цирк көргүзүү кидин түлүктеп турда, оркестр хенертен-не Тыванын улустун аялгаларын ырлады берген. Удаткандажок, национал чараш хептерлиг тыва цирк артистер маңнажып үнүп келди. Баштайгы номерге национал хевирниң цирк ойнаашкынын көргүстүлер. Жонглёржу артистер күш-ажылчы араттарның пагажа херекселдери-биле чүзүн-баазын хевирниң оюннарын күүсеткен. Ында тараа согаажы, деспи, хар хүүрээ, саваааш дээн чергелиг херекселдер бар. Олар кайгамчык шалыпкын шимчээшкинде чоруп турганнар. Оон соонда эш Оскал-оол көргүзүгнү түннээн болгаш, а бөлүктүн өске кежигүннери дээрбектерни соксаап чокка тырыкылавышаан турганнар.

Кезек доктаашкын болган. Ынчап тура, цирктиң көргүзүг залы ужуккан тавактарның чайны-биле хенертен дола берген. Олар баштай улуг эвес бедикке канчаар-даа аажок дүргедээшкин-биле чүк-чүкче ужугуп чоруп турганнар. Биче болганда демги тавактар хенертен боттарының угланыышкынын өскертип, өрүшаар дүндүүстелип үнгүлээш, залдың кырында ырак бедикти чыык дола бердилер.

Баштайгы номерниң түннел көргүзүү онза кайгаашкынны болдурган. Эмге-хаяажок тавактар дөрт чүктен чаңгыс угже шуушкаш-ла туруп берген. Аткан оок дег кээп тургулаан ынча эмгежок тавактарны ышкыныг чок тудуп алырынга дыкала аваангыр, туттунгур байдал хереглетинер турган. Владимир Оскал-оол ол хире берге сорулганы кайгамчык эки күүседип шыдаан. Көрүкчүлер улуу-биле магадап, үзүктел чок адыш часкааннар.

Тыва бөлүк дараазында бодунун ийи дугааргы көргүзүүнче шилчип кирген. Хере шөйдүнген чинге демирни эштер Оскал-оол, Очур, Хензиг-оол олар кырлап эгелээннер. Олар ук демирни аяар темпи-биле кырлавышаан, кончуг нарын көргүзүглерни кылып турганнар: ойталап чыъдып, каржып-солчуп, танцылап, чүзүн-баазын сүртенчиг шимчээшкиннерни чапсар чогу-биле кылгаш туруп бергеннер.

Артистерниң кандыг-даа торулгаазын чок, дидим күүседиишкиннери көрүкчүлерниң кайгаашкынын улам күштелдирип, адыш часкаашкыннары диңмиттелип-ле турган.

Цирк артистериниң тыва бөлүүнүн ол кайгамчык көргүзүглериниң чедиишкини болза, оларның могаг чок күженишкинниг ажылының түннелин көргүзүп турар.

Күүседилгениң чазыг чок ылаптыы, артистерниң эптии, адааның чаиги, дидим-чүрекири оларның чогаадыкчы уран мергежилиниң хамыктажөк бедээнин, кызымак белеткелди чорутканын шуут-ла хереченлеп турар.

—«Совет Эвилелиниң улустарының акы-дүңмалышкы өг-бүлезинге Тыванын катыжып киргениниң бээр-ле областың аныяк өскеннериниң мурнунга эртем-билигже, уранчүүлче делгем орук ажытынган. Бистин коллектив хүн-бүрүнүн доктаамал сагыш салыышкыны-биле бүргедип келген болгаш бүргедип-даа турар. ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Уранчүүлдер хөрээниң комитединин цирк эргелели, Москванын Ленин орденниг циркинин дирекциязы бистиң чогаадыкчы чедиишкиннеривисти үргүлчү-ле хайгаарап, эргежок чугула деткимчени сагыш човангыры-биле чедирип турар.

Боттарывыстың чогаадыкчы мастерствовусту улам экижидер, оон идейлиг утка-шынарын бедидер дээш, ам-даа амыр чок ажылдаар бис»—деп эш Оскал-оол оон-биле чоруткан беседага харыылап турар.

В. АНАНЬИН.

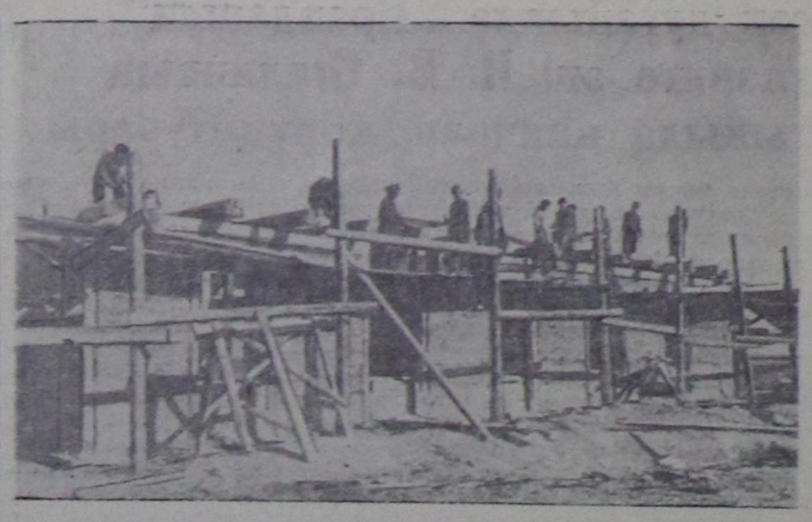

Бистиң областың МТС-теринде чаа-чаа чурттарга бажыңнары, мастерская, гараж болгаш бүдүрүлгениң өске-даа бажыңнары немежип турар.

Чурукта: Сүт-Хөл МТС-тиң машина-трактор мастерскаязының тудуу.

Чуруу **А. Ермолаевтии.**

Сан-хөөнүң кварталда күүселдези

Чаа-Хөл районнуң сан килдизи бо чылдың үшкү кварталының сан-хөө планнарын ажыр күүсеткен. Үндүрүг болгаш чыылдаларның квартал планын 140 хуу, страхование талазыбиле 135 хуу, ажаалга кассазының салыышкын планын 110 хуу күүсеткен.

Бо чылын онааган көдээ ажылагый үндүрүүн хуусаа бетинде сентябрь 25-те 100 хуу хавыргаш район бюджединге киирген.

Көдээ ажыл-агый үндүрүүн хуусаа бетинде хавырган чорук болза, сумулар Советтериниң даргаларының база сумулар Советтериниң чанында үндүрүг агентилериниң эки ажылдаанын көргүзүп турар.

Ынчалза-даа олча-ажык үндүрүүнүн чыылдазы чамдык сумуларда четпес чоруп турар. Бо талазы-биле Кара-Тал, Үрбүн, Шанчы болгаш Хереме сумуларның Советтери багай ажылдап турар. Оон-биле чергелештир көдээ чоннуң бот-онаалга чыылдазынче чагыш салбас чоруктар Үрбүн, Кызыл-Даг, Ак-Дуруг, Чаа-Хөл сумуларда бар. Үстүнде суму Советтери сан-хөө планын күүседириниң талазы-биле ажылдарны кошкак чорудуп турар.

Бо чылдың дөрткү кварталында сан-хөө планын ажыр күүседип областын районнарының мурнакчызы болур дээш ажылдаары чугула.

Х. КҮНГАА.

Ыяш ажыл-агыйының бухгалтер учёдунуң мурнакчылары

1951 чылдың бирги чартыында областың ыяш ажыл-агыйының бухгалтерлериниң учёт болгаш отчёду энир чылдаазынга дөмейлээрге элээн экижээн. Ынчалза-даа бухгалтер учёдун эмгелээр талазы-биле ажылдарда ам-даа чамдык четпес чоруктар бар болуп турар. Мындыг четпестер болза, Чадаана ыяш ажыл-агыйының бухгалтери эш Котожековтун, Тожуда ыяш ажыл-агыйының улуг бухгалтери эш Филимоновтун ажылдарында бар болуп турар. Оларда бухгалтер учёдунуң ажыл херектери ёзулуг шыныбиле кылдынмаан, харын чамдыкта шуут-ла үстүп турар. Оон ужурундан бо ыяш ажыл-агый черлериниң чартык чыл отчёду озалдаан болгаш Ыяш ажыл-агыйының Министерствозунга медээ отчёт кончуг шынар чок болган.

Оон-биле чергелештир эки ажылдыг ыяш ажыл-агый черлерин демдеглээр ужурлуг.

Туранның ыяш ажыл-агый чери (улуг бухгалтер эш Перемыкин), Тандының ыяш ажыл-агый чери (улуг бухгалтер эш Очиров) болгаш Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агый чери (бухгалтер Кутуков) чартык чыл отчёттарын эки шынарлыг кылып киргеннер.

Ыяш ажыл-агыйының область эргелели болза, бүгү ыяш ажыл-агый черлериниң директорлары болгаш бухгалтерлери 1951 чылдың 3-ку кварталында 5оттарының киирер отчёттарын шынарлыг болгаш хуусаа бетинде болдурар деп чүвеге бүзүреп турар.

И. АТКИНИН,
ыяш ажыл-агый эргелелинин улуг инспектору.

Редакцияга чагаалар

Солун тарадылгазы багай

Эрзин районнуң Бай-Даг сумузунда «Чаа орук» колхозтуң кежигүннери чагыткан солуннарын чогуур өй-шааанда албайн турар. Оон чылдагааны болза, колхозта партия эге организациязының секретари О. Доктугу боду-биле почта дажыыр кижи тургаш, ол хүлээлгезин эки күүсетпейн турарында. Колхозтан район төвүнге чедир 8 километр турда Доктугу бир ай иштинде чүгле 2—3 катап чоруп, чагыкчыларның солуннарын чогуур өйүнде тарадырынче сагыш салбайн турар. Сентябрь айда чаңгыс-даа катап солун албаан, харын чагыкчылар солунун колхоз баштаар черден айтырып турар чоруктар бар.

Ол ышкаш Мөренде «Сталинчы орук» колхозтун почта дажыкчызы көдээ Совет даргазы Бегзе база багай ажылдап турар. Солуннарны эккелзе-даа ээлеринге чедирбейн колхоз конторазынга оваалап каарынга өйлежип турар.

Солун тарадылгазын чугулага көрүп, чогуур өйүнде чагыкчыларга солуннарны чедирип бээри хамаарышкан почта дажыкчыларындан улуу-биле негетинер.

А. БОРБАК-ООЛ.

Каадырлар-биле ажылды экижидер херек

Каадырны шилип алырда, оон политиктиг болгаш ажыл-ишчи шынарын хынап көөр деп бистиң большевик партиявыс өөредип турар. Чаа-Хөл райпозунуң даргазы Лапшаков партияның бо айтыышкынын хажыдып турар. Майгыннар ажылынга кижилериниң эртем билиин, ажылга мергежилин болгаш өске-даа байдалын хынавайн, кайыхамаан чок киирип ап турарындан садыг четкилериниң 37 хуузу 5о үеде өре-самчыгдалдыг болуп турар.

Ак-Хем майгынының эргелекчизи Бегзини 2000 рубль самчыгдалдыг дээш ол майгынны шуут шоочалаанындан бээр бир ай ажып турган. Бо чугула ажылдың үезинде ында колхозчулар 20 километр ырак Булун-Терек майгынынче шүүдеп чоруп турганнар. Районнуң эң ырак Хереме болгаш Үрбүн майгыннарын база ындыг байдал-биле хагганындан бээр дыка үр болуп турар.

Тараа ажаап алыышкынының болгаш күрүнеге тараа дужаашкынының бо эң чугула үезинде садыгны үргүлчү ажылдадырының улуу, мындыг байдалды көргүзүп турары окта таарышпас.

Районнуң чогуур организацияларындан 5о дугайында боттуг хемчег алза чогуур.

Х. САРЫГ-ООЛ.

Тудуг ажылы соксаан

Чаа-Хөл районда «Бай-Булун» колхоз тудуг ажылын сөөлгү үеде соксаткан туруп турар. Колхоз бо чылын 80 инек, 80 чылгы мал кирер кажааларның чүгле ханаларын дооскаш, ара соксап каан. Оон ынай бар турар кажааларның септелгезин кылыр, иштин арыглаар ажылдарны чорутпайн турар.

Чуртталганың 5 бажыңнарының чүгле ханаларын дооскаш ара соксап каан. Чамдык колхозчулар ам өглерин чылыглаар ажылче киргеннер. Колхоз даргазы Комбу, тудуг бригадири Ишкин бо талазыбиле сагыш салбайн турарлар. «Бай-Булун» колхозта тудуг бригадазының ажылын эде организастаар, ылаңгыя мал кажааларының тудуун болгаш септелгелерин дүрген доозар дугайында боттуг хемчеглер алыры чугула.

К. ОНГА.

Совет эртем—коммунизмниң улуг тудугларынга

Суггарылганың мурнакчы методтары

Коммунизмниң улуг тудугларынга дыка улуг хемчээлдиг кургаг черлерни сугландырыптар суггарылганың болгаш сугландырыышкынның улуг системазының тудуу хамааржып турар.

Бүгү-ле ажыл-агый талазы-биле ажыл чорудулгазы улустуң сонуургалынга чагырткан, эртем болгаш техника бүгү-ниитиниң сонуургалынга бараан болуп турар үгле социализм чуртунга ындыг улуг сорулгаларны шиитпирлээр арга бар болуп турар.

Чер, суг болгаш бүдүрүлгениң чепсээ хуунун өнчүзү болуп турар капиталистиг чурттарда черниң суггарылгазы болза, тарлалдың чепсээнче, хөрзүннүң үнүш дүжүдүн хоозурадырынче хуула бээр болгаш ажылчы массаларны ядарал түренгиге, суггарган черни үрегдээринге таварыштырып турар.

Суггарылганы оор үрегдекчи ёзубиле ажыглаары болза, чер ээлекчилериниң саткан болгаш суггарылга системазынче бээр бүгү суун ажыктыы-биле ажыглаарын шоолуг эвес хуу чедирип турар.

Чүгле улуг кончаа ажык алырынга сонуургалдыг суггарылга системазының хуу эдилекчилери сугну эн-не хөйнү садарын кызар болгаш шөлче оон үнүштериниң хереглелинден дыка ажыг турар хөй сугларны берип турарлар.

Хөй хемчээлдиг суг баштайгы 2—3 чылдарында дүжүт талазы-биле элээн эки түннелди берип турар. Сөөлүнде келгеш артык суг суггарып турар черин малгашталдырар болгаш дусталдырыптар.

Капиталистиг системаның болундан төрүтүнүп турар болгаш үнүш дүжүттүг көрзүнү чер ажылынга ажык чок кылдыр хуулдуруптарының ёзулуг шын чылдагаанын чажырары-биле реакциялыг буржуаз «эртемдээннер» суггарып турар черлериниң ыязвыла дусталырының болгаш малгашталырының дугайында эртемге удур «теорияны» пропогандылап турарлар.

Суггарып турар черлериниң дусталып болгаш малгашталы бээрибиле демисел чорударда капиталистиг чер ээлери сугнун дыкка хөй артынчызын ол черже салбышаан чүг-ле кургадырының хемчеглерин (дренаж) чорудуп турарлар. Сугну план ёзугаар ажыглаары болгаш шын агротехника чок болганда ол хемчеглерни чорудары черниң дусталдырарын болгаш малгашталдырарын үгле күштелдирип турар.

АКШ-тың 3,5 муң суггарылга системазында черни ындыг янзы үрегдээр арганы ажыглап турарлар. Дусталы берген болгаш малгашталы берген черлер 1920 чылда аңаа 33,8 хуу, 1930 чылда 45,1 болгаш 1940 чылда херек кырында суггарып турган черниң 49,8 хуузу болуп турган. 1940 чылдың сөөлүнде АКШ-тың суггарылгалыг черлериниң байдалы оон-даа артык баксыраан.

Суггарылганың сорулгаларын бистиң чуртувуста оон өскээр шиитпирлеп турар. Суггарып турар черлериниң дусталырын болгаш малгашталырын болдурбазының аргаларын Совет Эвилелинде тыпкан. Оон эң чугула байдалы болза, ам боттандырып турар суггарылганың чаа системазы болур. Сугну план ёзугаар ажыглаарының болгаш суггарылга системаларының ажыктыг болуушкуннарын 75—80 хууларга чедир ажыглаарының методтарын суг техниказының болгаш мелиорацияның бүгү эвилелдиг эртем-шинчилел институду чогаадып кылган. Ол методтарны суггарылгалыг районнарның колхозтарында болгаш совхозтарында чедиишкиннии-биле ажыглап турар.

Эртемдээннер, социалистыг чер ажылының практиги-биле кады ажылдап тургаш, черниң дусталып болгаш малгашталы бээриниң чылдагааннарын шуут болдурбазының болгаш харын-даа мурнунда дусталы берген болгаш малгашталы берген черлерни сайзырадып алырының аргаларын чогаадып кылганнар.

Үер сугларны чер ажылының улуг хемчээлдиг черге түннелдиг ажыглаар арганы берип турар сугландырарының методтарын бистиң эртемдээннеривис болгаш инженерлеривис чогаатканнар.

Волга, Дон, Днепр ышкаш хемнер үйериниң кыска үезинде хөй улуг суглуг болуру билдингир болгай. Суг күжү-биле ажылдаар электри станцияларын тудуп кылган плотиналар үйер суунун чамдыызын хемче киирбишаан бир кезээн суг кадагалдарынга доктаадып турар. Суг кадагалал моондактатынган суг, күжү-биле ажылдаар электри станциязын хөделдиреринче баар, а чамдыызын сугландырыышкынның негелделеринге ажыглап болур. Ол сорулга-биле үйер сугларның артык кезиин тарылга бугаларынче болгаш кылган суг кадагалалынче чайыптар, оон ол сугну тааржыр хемчээ-биле болгаш херек үеде бир черни суг-биле хандырарынга болгаш суггарылгаларга ажыглаар. Чижээлээрге, Днепрниң үйерлээн суун Молочная хемде тудуп турар суг кадагалын долдурарынга болгаш аңаа сугнун дыкка хөй курлавырын тургузарынга ажыглаан турар.

Суггарылганың чаа системазынче шилчээни-биле болгаш чаа суггарылгалыг болур хөй миллион гектар черлерже шингээдип алыры-биле чергелештир чер суггарарының бедик бүдүрүкчүлүг аргаларын ажыглаарының дугайында айтырыг ам кончуг чидии-биле тургустунуп турар.

Капиталистиг чурттарда ажыглап турар суггарылганың аргалары үгле сугну багай ажыглап турары-биле эвес, харын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн эн-не кудузу-биле тодаргайлатынар. Ажылчын күжүнүн өртээ чиик болганда ында холбиле кылыр ажыл көвей болуп турар. Бир ажылчын кижи бир хүннүн дургузунда үгле 0,2—0,4 гектар черни суггарып болур.

Бир ажылчын кижиниң бир ээлчегде 3—5 гектар чедир черни суггарар күш-ажылдың ындыг бүдүрүкчүлүүн хандырып турар суггарылганың аргаларын бистин чуртувуста эртем болгаш практика чогаадып кылган, база ону калбаабиле шингээдип алган боттандырып турар. Чер суггарар бир кижиниң бир ээлчегде күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн 10—15 гектар чедиреринге санап каан суггарылганың чаачаа боду агарының болгаш машина-биле суггарарының методтарын амгы үеде чогаадып кылып турар болгаш шылгап турар. Ындыг аргаларны хереглээри болза, дыка хөй ажылчыннарның күжүн хостаар, суггарылгалыг черниң шөлүн элээн калбартыр болгаш көдээ ажылагый культуразының көдүрлүүшкүнүн экижидер.

Он-он миллион гектар делгем черлерни суггарары болгаш сугландырары дыка узун дуртуг улуг, биче каналдарның нарын четкилерин тударын негеп турар. Ындыг-даа болза, черни анаа-ла каскаш канал кылып каарга ынаар агыскан сугнун хөй кезии каналдың эриктеринче сиңип калыр, ынчангаш сугнун хөй кезии чиде бээр.

Каналдарже агыскан ынча суглар черже сиңе берип ажык чок чарыгдатына бээр болгаш каналдар унунун чоогунда черлерни дусталдырып, малгашталдыра бээр ындыг байдал-биле эптежип болур-бе?

Чок болбас.

Сугну ындыг янзы чидирер чорукбиле демисежириниң чаа аргаларын совет эртем чогааткан. Элезинниг черлерге каскан каналдарга суг чидирбезиниң кольматация деп адаар тускай аргазын чогаадып кылган. Ол арга болза, канал унунун суг сиңе бээр эриктерин хемнерниң эккеп кааны болгаш боду бүткен дой довурактар-биле щаппап дуглаар. Чижээлээрге, Аму-Дарьяның суунун эккеп кааны ында чыдар дой довурак-биле Кол Туркмен каналының унунун дыка узун черин ынчаар кылып болур.

Ол болза, каналдың суу ажык чок хөй черлерге чарыгдалырының хемчээлин дыка кызырар болгаш каналды ынчаар кылыры шоолуг берге эвес.

Каналдар унунга сугнун тырый шаап каар элезин довурактары-биле демисел чорудары элээн нарын сорулга болур. Бир эвес оон-биле демисешпес болза, чижээ, Кол Туркмен каналының унунга элезиннер ындыг янзы-биле бир чылда 12 миллион кубометр элезин довурак тырлы бээр. Ынчангаш каналдың чогуур доктаамал ажылын ол үреп болур. Суг техниининиң болгаш мелиорацияның бүгү эвилел эртем шинчилел институдунун чогаатканы суг хериминин тудуунун чаа хевири каналдарже хөй элезин, довурак баарын болдурбайн турар. Оон-биле кады ол херим болза, канал унарында суг сиңе бээр черлерни дуглаары-биле биче нарын дой довурактарны этирип турар.

Бистиң эртемдээннеривис болгаш инженерлеривис суг техниининиң тудугларының чаа-чаа нарын сорулгаларын чедиишкиннии-биле шиитпирлеп турарлар. Чижээ, Волга болгаш өске-даа хемнерниң унарының кошкак черлеринде эң улуг плотиналар тудуунун аргаларын чогаадып кылган.

Эң улуг күштүг суг хоолайларының, генераторларның конструкциязын тургузар талазы-биле улуг чедиишкиннер чеьдип алдынган.

Совет Эвилелиниң ажылчы чон массаларының чогаадыкчы күжүн ажыглаарынга сталинчы үениң улуг тудуглары улуг аргаларны ажыткан.

Эртемниң болгаш техниканың ажылдакчылары, бүгү совет улустар-биле кады сталинчы планны боттандырарынга улуг соруктуг ажылдап турарлар.

Профессор **В. ШАУМЯН,**
техника эртемнериниң доктору.

„ШЫННЫҢ" МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

„Чоннуң негелдезин хандырар"

Районнуң социалистиг чаартылгазы-биле чергелештир чурттакчы чоннуң өзүп турар хереглелин Барыын-Хемчик райпозу бүрүн хандырып шыдавайн, бодунун мурнунда салдынган сорулгазын чогуур негелдезинге чедир күүседип шыдавайн турар дугайында бо чылдың сентябрь 5-те № 175 «Шын» солунда «Чоннуң негелдезин хандырар» деп ындыг эгелиг үүл парлатынып үнген.

Оон-биле кады районнуң үлетпүр комбинадының ажылының экиживейн турарын ол үүл база тодараткан. Бо дугайында корреспонденция шынныг болган дугайында ажылчы чоннарның депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң күүсекчи комитединиң секретари эш Белекей редакцияга дыңнаткан.

Райпонун болгаш районнуң үлетпүр комбинадының ажылында улуг четпестер илерээн. Чоннуң кол чугула хереглелдерин чогууру-биле хандырар дугайында райпо бодунун шугуму-биле сөөлгү үеде элээн чугула хемчеглерни ап чоруткан. Райкүүсөм районнуң үлетпүр комбинадының ажылын моон соңгаар экижидеринге ажыктыын өөренип көргеш, ук комбинатты амгы турган черинден көжүргеш, район төвү—Кызыл Мажалык суурга тургузарыбиле хемчеглер ап чоруткан.

Атомнуг чепсек дугайында „Правданың“ корреспондентизинге эш И. В. Сталинның харыызын даштыкыда канчаар көрүп турары

ПОЛЬША

ВАРШАВА. Атомнуг чепсек дугайында «Правданың» корреспондентизинге эш И. В. Сталинның харыызын делгеренгейи-биле тайылбырлаарын польша солуннар үргүлчүлеп турарлар.

«Жице Варшавы» солуннуң мурнуку үүлүнге бижээни болза, И. В. Сталинның чугаа бүрүзү дээрге, канчаар-даа аажок улуг бүгү-делегей ужур-дузалыг болуушкун болуп турар. Тайбыңның бүгү-делегей лагериниң баштыңчызының кижи бүрүзүнге тодаргай билдингир болгаш ханы утка шынарлыг ол чугаалааа сөстери америк политикчилерниң болгаш оларның Европада дузалакчыларының чорудуп турары антисоветтиг меге-нүүлдерин чангыс хатап эвес хайыра чокка сойгаландыр илередип келген.

Совет Эвилели болза, каш чылдарның дургузунда дайынның когаратканы канчаар-даа аажок улуг үрелиишкиннерни катап тургузуп, канчаар-даа аажок улуг тайбың тургузуушкунну чорудуп шыдаан. Совет Эвилелинде чоннуң амыдырал деннели хажык чокка бедип турар. Ооң-биле кады Совет Эвилели атомнуг энергияның чажыдын аъжыдып, атомнуг бомбалар бүдүреринче кирип шыдаан. Экономнуг болгаш эртем-техниктиг характерлиг эң нарын айтырыгларны кажандаа дыңналып көрбээн кыска үеде үүгле социалистиг тургузуг шиитпирлээр аргалыг дээрзин ол бүгү үүлдер көргүзүп турар деп солун бижээн.

Капиталдың эрге-чагыргазындан хостуг туруп турар чурттарда экономнуг тергиин улуг планнарның чедиишкинниг боттаныышкынының фактызы болза, тайбыңның бүгү-делегей лагери кандыг-бир агрессчи сорулгаларлыг үүве дээрзинге Барыын Европаның болгаш Американың улустарын бүзүредирин оралдажып турар «Атлантиканың» мегечи пропагандазының үндезиннерин үреп бускан. Ындыг тергиин улуг планнарны боттандырарынга тайбың эргежок херек дээрзин билири берге эвес.

Капиталистиг делегейниң улустары дайынны база-ла күзевейн турарлар. Ынчангаш ССРЭ атомнуг бомбалыг тургаш ооң-биле кады атомнуг бомбаны ажыглаарын хоругдаары дээш, атомнуг бомбаларның бүдүргүлгезин хоругдаары дээш база ол шиитпирлерни күүседир бүгү-делегей хыналдазын тургузары дээш ёзулуг демисежип турар чоруу болза, чаа хоралыг үүлгедикчи дайын айыылы шынында кайы таладан улустарга кыжаныр турарын ол улустарга көргүзүп турар.

И. В. Сталинның чугаазы Польшаның улус массаларын сеткил-сагыштын ханызынга чедир өөртүп, хайныктырган болгаш социалистиг күштүг Польшаның тургузуушкунунуң алды чыл планының күүселдези дээш демиселге улам хөй күштерни улуска немеп берип турар, ук план болза, тайбың камгалалының херээнге бистиң салыышкынывыс болур деп үүлде оон ыңай чугаалап турар.

Тайбыңның тугунуң улуг тудукчузу Генералиссимус Сталинның сөстери делегейниң бүгү улустарын дайын кыпсыкчыларының кижи көөр хөөн чок чимзениглеринге удур моон соңгааргы улам кызымак демиселче, тайбыңны камгалап алыры болгаш быжыглаары дээш демиселче сорук киирип турар.

Польшаның хоорайларынга болгаш суурларынга болуп эрткилеп турар массалыг хуралдарның дугайында дыңнадыгларны солуннар парлаанар. Ук хуралдарга ажылчы чоннар болза, эш Сталинның харыызын танышкаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш ооң-биле кады бүгү-делегей тайбың дээш демиселдиң херээнге боттарының салыышкынын улгатырар дээш чаа-чаа хүлээлгелерни ап турарлар.

БОЛГАРИЯ

СОФИЯ. Атомнуг чепсек дугайында «Правданың» корреспондентизинге эш И. В. Сталинның харыызын болгар парлалгага парлааны-биле холбаштыр солуннар болза, бүгү делегейге тайбың дээш улам идепкейлиг демисежирингe боттарының беленин илередип турар, эш Сталинга ханы бүзүрелиниң болгаш ынакшылының демдээн илередип турар ажылчыннарның тараачыннарның, эртемниң база культураның ажылдакчыларының хөй санныг өөрүшкүлелдерин парлап үндүрүп турар.

«Кажан АКШ-тың, Великобританияның болгаш Францияның чагырыкчы бөлүктери дайын калчааралын улуг хемчээл-биле өөскүдүп, делегейниң чаа дайынын калчаалыыбиле белеткеп турар Барыын Германияны болгаш Японияны күштүүбиле боо-чепсеглеп турар, атомнуг чепсекти хереглээр деп кыжаныр турар үеде эш Сталинның сөстери сериидедир атыгып турар арыг суг-дег хөделип турар.

Сталинчы сөстер делегейниң шыңгыыраашкынныг байдалын оожургадып, тайбың дээш демиселчилерниң күчүлүг шимчээшкининче чаа күштерни немеп берип турар» — деп «Работническое дело» солун бижээн.

Совет Эвилелиниң талазындан Американың Катышкан Штаттарынга кандыг-даа кыжаныг кылбайн турар дугайында көңгүс барымдаа чок дээрзин эш Сталинның сөстериниң тодаргай илередип турарын солун демдеглээн.

«Правданың» корреспондентизинге харыызынга эш Сталин атомнуг чепсек дугайында күш-ажылчы кижи төрелгетенниң сеткил-сагыжын хайныктырып турган айтырыгларны генийлиг өтүр көрүүшкүн-биле анализтаан. Америк болгаш англи империалистерниң ханныг политиказын, чөгенчиг сорулгаларын бүгү делегейниң мурнунга Сталин сойгаландыр илереткен.

Эш Сталинның харыылары америк империалистерни болгаш оларның дээрбедекчи планнарын бүгү күшбиле соп дүжүрүпкеннер болгаш ССРЭ-ниң талазындан болур дээр айыыл дугайында империалистерниң мегечи бодалдарын туюлунга чедир сойгалап илереткеннер, делегейге тергиидээр дугайында америк агрессорларның дембээрээн планнарының кандыг-даа барымдаа чогун көргүскеннер.

Эш Сталинның бөдүүн болгаш тодаргай сөстерин бүгү-делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустары улуг өөрүшкүлел-биле хүлээп алгаанар. Атомнуг чепсек дугайында сталинчы сөстер дээрге, тайбын талалакчыларының демиселинге чаа салыышкын болуп, тайбыңның херээн улустар боттарының холунга алыр болгаш ону туюлунга чедир камгалазын дээш чаа кыйгырыг болуп, тайбыңның тугунуң генийлиг тудукчузу эш И. В. Сталинга баштаткан шынчы херек дээш демиселге Совет Эвилелиниң тиилетирбезинге бүзүрелдин чаа үнер дөзү болуп турар.

Бухарестиниң кежээ үнген «Вяца Капиталей» солун «Сталинның сөзү — тайбыңның сөзү» деп аттыг мурнуку үүлүнге мынча деп бижээн:

«Правданың» корреспондентизинге эш И. В. Сталинның харыызы делегейниң чаа дайынын кыпсып үндүрер дээн империалистерниң дембээрээн планнары буступ дүжер дээрзинге бүзүрелди бүгү делегейниң улустарының үүректеринге быжыглап турар.

Бодунуң тургустунганының баштайгы хүнүнден эгелээш совет күрүне тайбыңның политиказын үргүлчү чорудуп келген. Совет Эвилели кымга-даа кыжанмайн турар, ынчалза-даа кандыг-даа агрессорга ойтур шавыышкын бээринге ол кезээде белен дээрзин төөгүнүң дуржулгазы көргүскен.

Бүгү-делегейде ак-сеткилдиг кижилер, Совет Эвилелиниң холунда туруп турар атомнуг чепсек тайбыңга кыжанмайн турар, а ону камгалап турар дээрзинге ханызы-биле бүзүреп турар. Атомнуг энергияның дузазы-биле үнүш чок кургаг элезинчи чимис-үнүштүг кылыры, бойдустуң эң берге шаптыктарын таварты оруктарны изеп үндүрери, амыдырылды камгалаар болгаш каастааары — сталинчы идея мындыг болуп турар деп солун уламчылап бижээн.

АНГЛИЯ

ЛОНДОН. Октябрь 8-те «Дейли Уоркер» солун атомнуг чепсек дугайында «Правданың» корреспондентизинге эш И. В. Сталинның харыызын шуптузун бирги арнынга парлаан. «Атомнуг бомба талазы-биле монополия моон ыңай турбас дээр дугайында факт америк шериг идегеттеринге күштүг сагындырыг болур ужурлуг.

Тайбың дээш Совет Эвилелиниң соксаал чок демиселин атомнуг бомбаны хоругдаарынче Сталинның база катап кыйгырып турары тодаргай херечилеп турар. Беш чылдың дургузунда совет төлээлекчилер тайбың дээш демисежип турар, а барыын талакы империалистиг күрүнелер тайбың дээш шимчээшкинге үргүлчү шаптык кадып келгеннер» деп редакциянын үүлүнде демдеглеп турар.

Бо талазы-биле аңгы-аңгы совет саналдарны айытпышаан, оон ынай солун мынча деп демдеглеп турар: «Ол бүгү шуптузу херек кырында болган үүве, ооң-биле кым маргыжарын дитип турарыл?»

Атомнуг энергияны «хыналдага» тургузар дугайында Барухтуң черлик планынга хамаарыштыр солун мынча деп бижип турар: «Бо план атомнуг бомбаны хоругдаарын көрбейн турар; ол план хыналда тургуспазын КНО-нуң Айыыл чок чоруунуң Төвүлелинге саналдап турган, а ол орган дээрге, американнарның тергиделиниң адаанда туруп турар. Ол-ла үеде ол план ёзугаар алырга, өске бүгү чурттар атомнуг бомбаны бүдүрүп үндүрбес ужурлуг, а Америка дээрге, атомнуг бомбаларны бүдүрүп үндүрер болгаш оларның курлавырларын тургузар эргелиг. Ол план болза, америк монополияның атомнуг бомба бүдүрүп үндүрерин хандырарынче угланган мегечи үүл болур».

ФРАНЦИЯ

ПАРИЖ. «Атомнуг бомба дугайында Сталинның чугула декларациязы тайбыңның тынын алыр дээш улустарның демиселин күштелдиреринче орукту чыдыр турар» деп аттыг эге-биле «Юманите» солуннуң бирги арнынга атомнуг чепсек дугайында «Правданың» корреспондентизинге эш И. В. Сталинның харыызы шупту парлатынган.

Солуннуң арыннарының бирээзи Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказынга болгаш массалыг чок кылып узуткаарының бүгү чепсээн хоругдаары дээш оон демиселинге холбашкан болган.

Эш Сталинның медеглели дээрге, бүгү делегейге тайбың камгалалының херээнге чаа улуг салыышкын болур деп демдеглеп турар Андре Стильдин үүлүн солун парлаан. Коргунчуг айыыл-биле улустарга кым кыжанып турар болдур оларны боданыр кылдыр бо медеглел албадаар ужурлуг... Ол медеглел болза, оон аңгыда Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг политиказының чаа көргүзүү болуп турар, үүве дээрге, ол Катышкан Штаттарже-даа, өске кандыг-даа күрүнеже халдаарын бодавайн турар. Агрессияның белеткелдерин агартыры-биле нептередип турар мегечи медеглелдерни Сталинның сөстери үүмү-биле буруу шаап турар.

«Атомнуг монополия» дээрзин камгалап алырынче угланган атомнуг энергияны «хыналдага» тургузар дугайында америк планны сойгаландыр илереткеннер, авторнуң демдеглеп турары болза, эш Сталинның медеглелин болгаш атомнуг чепсекти хоругдаар дугайында ооң тодаргай саналдарын бүгү делегейге тайбыңны камгалап алырынче үүткүлдүг, тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустар үүлдүг деп көөрлер.

ИНДИЯ

ДЕЛИ. «Нейшнл Геральд» солун бирги арнынга атомнуг чепсек дугайында «Правданың» корреспондентизинге эш И. В. Сталинның харыызын шуптузун мындыг эге-биле парлап үндүрген: «Россия атомнуг чепсекти шуут хоругдаары дээш туржуп турар».

«Свадхината» солун И. В. Сталинның харыызын мындыг эге-биле парлаан: «Дайынның америк-англи кыпсыкчылары Совет Эвилелин атомнуг бомбалар бүдүрүп үндүрер кылдыр албадааннар. Чепсек чок тургаш халдаашкыннарга таваржырын күзевейн турар бис. Бир эвес америк чагырыкчылар агрессия кылбас болза, олар айыылзынар хире барымдаалар база чок болуп турар — деп эш Сталин медеглээн».

Ол ийи солуннар И. В. Сталинның портредин көскү черлеринге үндүргеннер.

Эш Сталинның харыызынга холбаштырган мурнуку үүлүнге «Хиндустан таймс» солун мынча деп бижээн: «Россия агрессчи сорулгаларга хереглээр дээш эвес, а Совет Эвилелиниң камгалалынга хереглээри-биле атомнуг бомбалар бүдүрүп үндүреринге албадаткан деп Сталин демдеглеп турар. Катышкан Штаттарга удур кандыг-бир агрессчи сорулгалар бар дээрзин Сталин үмүмбиле чөпшээревейн турар». «Бүгү-делегей хыналдазының дугайында айтырыгга хамаарыштырбышаан, Сталин болза, кажан Совет Эвилели атомнуг чепсекти хоругдаары болгаш бүгү-делегей хыналдазын тургузары дээш туруп турда, АКШ ол чепсекти бүдүрүп үндүрерин уламчылаарын күзеп турар деп медеглээн».

«Фри Пресс Джожнэл» солун мурнуку үүлүнге мынча деп бижээн: «Совет Эвилели атомнуг чепсекти үүгле ажыглаарынга удур эвес, харын ону хоругдаары болгаш ону бүдүрүп үндүрерин шуут соксадыры дээш туржуп турар... Атомнуг энергияның бүдүрүлгезин хыналдага тургузары бүгү-делегейниң тайбының деткииринiң эрге-ажыктарынга эргежок чугула болуп турар».

Кыдат-совет найыралдың бүгү-кыдат ниитилелиниң ийи чыл болган ою

ПЕКИН. Октябрь 5-те кыдат-совет найыралдың бүгү-кыдат ниитилелиниң Төп Төвүлелиниң ийиги хуралының болгаш кыдат-совет найыралдың ниитилелиниң бирги бүгү-кыдат конференциязының байырлыг ажыдыышкыны болган. Байырлыг хуралга келген төлээлерден аңгыда, орта хөй санныг аалчылар база киришкен.

Хуралды кыдат-совет найыралдың бүгү-кыдат ниитилелиниң чиңгине секретари Цянь Цзюнь-жуй ажыткан. Кыдат Улус Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында найыралдың болгаш бүгү-делегейге тайбыңның быжыгарынга ол ниитилелдиң ийи чыл дургузунда чоруткан ажылының ажык-дузалыг болганының дугайында Цянь Цзюнь-жуй чугаалаан.

Кыдат-совет найыралдың ниитилелиниң канчаар-даа аажок улуг өзүүшкүнүн ол демдеглээн. Ол ниитилелдиң кежигүннери ам 17 миллион чеьдип турар.

Ниитилелдиң даргазының оралакчызы Го Мо-жо сөс алгаш, мынча дээн: Бо хүн кыдат-совет найыралдың ниитилелиниң ийи чыл болган ою-биле чергелештир, кыдат улустуң эң эки өннүү улуг Сталинга изиг байырын болгаш эң дээре күзелин кыдат улус илередип тур.

Америк империалистернiң Ыракы Чөөн-чүкте агрессияны кадбартырынче болгаш делегейниң чаа дайынын кыпсып үндүреринге угланган планнары Кыдат Улус Республика биле Совет Эвилелиниң улустарының быжыг эп-найыралынга үскеш буступ чаштай бээрлер деп Го Мо-жо айыткан.

Чугаазын төндүрүп тура, Го Мо жо болза, Мао Цзе-дүн даргага болгаш делегейниң бүгү ажылчы чоннарының баштынчызы болгаш башкызы улуг Сталинга алдар болдуруп, Кыдат Улус Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының мөңге, бузулбас найыралынга алдар болдуруп өөрээл салган.

Кыдат Улус Республиканың ийи чыл болган оюнуң байырлалынга келген совет төлээлериниң удуртукчузу Л. Н. Соловьев болза, кыдат-совет найыралдың бүгү-кыдат ниитилелиниң тургустунганының ийи чыл болган оюнга холбаштыр конференцияның киржикчилерингe ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының мурнундан акы-дуңманың байырын болгаш амыр-мендизин дамчыткан. Совет Эвилели биле Кыдат Улус Республиканың аразында найырал, эвилел болгаш бот-боттарынга дузулажыр дугайында керээ болза, бүгү делегейге тайбыңны камгалаар херекке кыдат-совет найыралды мөңге күш кылдыр хуулдурган болгаш ол найыралды кезээде быжыглап каан деп Соловьев шыйган.

Ол ышкаш совет чогаалчы Илья Эренбург, ВОКС эргелелиниң даргазының оралакчызы В. Г. Яковлев база корей фронтуда тулчуп турар Кыдат улустуң эки-тура отрядтарының маадыры Го Чжун-тянь болгаш өскелер-даа байыр чедирип үүве чугаалааннар.

(СЭТА).

Австрали ажылчы чоннарның тайбың дээш демисели

СИДНЕЙ. Беш улуг күрүнелерниң аразынга Тайбыңның Пактызын чарар дугайында Тайбыңның Бүгү-делегей Төвүлелиниң Кыйгырыының адаанга ат салыышкынының чыылдазының кампаниязы Австралияда чедиишкинниг чоруп турар. Сөөлгү неделяларның дургузунда чуртта дыка хөй хол үжүктери чыгдынган. Кыйгырыгның адаанда ат салганнарның аразында хөй-хөй шажынчылар, башкылар, бүдүрүлге ээлери болгаш барыын профэвилел деятельдери бар болуп турар.

Тайбын дээш демиселчилерниң бирги одуругларында австрали ажылчыннар турар. Тайбыңның Бүгү-делегей Төвүлелиниң Кыйгырыының адаанга боттарының холунуң үжүүн салып тура, ажылчыннар болза, тайбын камгалалының черчер комитеттериниң фондуларынче эки-тура салыышкынны кылып турар. Чижээ, Чаа Южный Уэльс штатта «Джои Дарлинг» шахтаның дагжылары болза, тайбың камгалалының фондузунче недель санында хөренги чыыр дугайында шиитпир үндүргеннер. Ындыг шиитпирни Барвуд районнуң дагжылары болгаш өске-даа коллективтер үндүргеннер.

(СЭТА).

Кореяда болуушкуннар

Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Кореяның улус-демократтыг республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының октябрь 10-да медээлээни болза, бүгү фронтуларга Кореяның Улустуң армиязының катыжыышкыннары кыдат улустуң эки-турачы кезектериниң сырый деткимчези-биле америк-англи эжелекчилерниң болгаш лисынманчы шериглериниң кадыг-дошкун атакаларын ойтур шаап, оларның дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг чидириглерни таварыштырып турар.

Октябрьның 9-та төп фронтуга Улустуң армиязының Пиньчхонь районда камгалал туружун чаза таварыырын оралдажып дайынның үргүлчүлээн атакаларын Улустуң армиязының катыжыышкыннары ойтур шапкан.

Чөөн фронтуга Улустуң армиязының кезектери Янгунуң соңгу талазында районга дайынның дөрт атакаларын чедиишкинниг ойтур шапкан болгаш, аңаа дайынның дөрт танказын чок кылып, ийи самолётту аңдара аткан.

Октябрьның 10-да Улустуң армиязының зениттиг артиллериязы болгаш дайынның самолёттарын кедеп алар адыгжы-аңчыларының отрядтары Аньчжу, Саривонь, Вонсан районнарның болгаш өске-даа хоорайларның тайбың чурттакчыларын бомбалаарынга болгаш пулемёт-биле боолаарынга киржип турган дайынның үш самолёдун аңдара аткан.

(СЭТА).

Кэсонда чугаалажыышкыннар дугайында

Генералдар Ким Ир Сенге болгаш Пын Дэ-хуэйге Риджуэйниң телеграммазы

НЬЮ-ЙОРК. Юнайтед Пресс агентилелиниң Токиода корреспондентизиниң медээзинден билдинип турары болза, генерал Ким Ир Сенге болгаш Пын Дэ-хуэйже Риджуэй телеграмма чоруткан, ол телеграммада ол генералдарның октябрь 7-де чоруткан телеграммазын алганын дыңнадып турар. Чугаалажыышкыннарның үргүлчүлевейн турарының харыысалгазын америк таладан чайладырын Риджуэй оралдажып турар. Конференцияның чаа болур черин долгандыр турар ол улуг эвес хамаарышпас зонаны, Кэсон, Муньсань болгаш Кэсондан, база Муньсаньден Паньмыньчжоньче баар орукче халдаашкын кылбас болза, силерниң хамаарышпас зонаның черин улгатырар деп саналыцарны чугула деп санаар мен. Паньмыньчжоньдан шуут чоок чер шимчээшкиннiң болгаш контрольдуң деңгэрэзин колдуунда харыылап турар болганда, база ооң хамаарышпас чоруунуң талазы-биле мээң бодалымга силер катыжып турар үүве болганда чогуур төлээлекчилерниң чугаалажыышкыннарын катап чорударынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажыры-биле октябрь 10-да 10 шак 00 минута турда мээң харылзаа офицерлерим силерниң харылзаа офицерлериңер-биле ужуражырының саавырын бердим».

(СЭТА).

Ким Ир Сенниң болгаш Пын Дэ-хуэйниң Риджуэйге харыызы

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң корреспондентизиниң Пхеньяндан медээлеп турары болза, октябрь 9-та корей Улустуң армиязының Кол командылакчызы генерал Ким Ир Сен болгаш кыдат улустуң эки турачыларының командылакчызы генерал Пын Дэ-хуэй октябрь 8-те Риджуэйниң чоруткан бижиннге харыыны чоруткан. Харыыда чугаалап турары болза:

Октябрь 8-те чоруткан силерниң бижиннерни бис октябрь 9-та алдывыс.

Тайбынчыдылга дугайында чугаалажыышкыннарны саададып турарының харыысалгазып бистиң талавысче чая каарын бодунарның бижиннерде база катап орандажып турар-дыр силер. Ону кандыг-даа барымдаа чок деп санаар бис. Силерже моон мурнуу чарында чоруткан бодувустуң бижиивисте тайбынчыдылга дугайында чугаалажыышкыннарның саададылгазының харыысалгазы силерниң талада болуп турарын көргүзүп турар фактыларны болгаш чылдагааннарны билдиңгири-биле бижээн бис, ынчангаш силерниң таланар ол харыысалгадан канчап-даа чөрчүп болбас. Бодунарның сөөлгү чоруткан бижиннерде база кандыг-даа чаа чылдагааннарны көргүзүп шыдаваан силер. Ынчангаш, шыныг фактыларны силерниң шыныг эвес медеглелиннерниң күш чок болдуруп шыдавазы билдингир болгаш силерниң таланарда турар харыысалганы канчап-даа болза, алырып болбас.

Моон мурнунда силерниң тала тайбынчыдылга дугайында чугаалажыышкынның болур черинiң хамаарышпазының дугайында дугуржулганы үүгле бистиң таланы кызып кызыгаарлаар сорулга-биле ажыглап турган, оон ол дугуржулганы кара өжегерээн үреп, ол зонаның талазы-биле кандыг-даа дүлээлгевис чок деп үүл-биле чөрчүп турар силер. Ынчангаш тайбынчыдылга дугайында чугаалажыышкыннарның болур черинiң хамаарышпас зоназының девискээрин улгатырарын, Кэсон болгаш Муньсаньны катай киргеш, дорт үш-булуң хезирлиг болурун, ол районнуң харыысалгазын ийи тала харылаар ужурлуун сүмелээн бис. Ол ышкаш хуралдың болур черин Паньмыньчжоньче шилчидерин, оон айыыл чок чоруун хандырарының талазы-биле ийи таланың харыысалгалыг болурун база сүмелээн бис.

Бодунарның чоруткан бижиннерде Паньмыньчжоль районну хуралдың болур чери кылдыр шилип алырынга чөпшээрежип турар болганында, база хамаарышпас зонаны Кэсон болгаш Муньсаньниң аразынга кылдыр улгатырарының дугайында айтырыгның деңгэрэзин колдуунда харыысалгалыг контролин ийи таланың чорударынга бодунарның беленнерни илередип турар болганында ону ийи таланың төлээлериниң чөвүлелхуралынга шиитпирлээри-биле катыштырып каап болур. Ындыг болганда ийи таланың төлээлери тайбынчыдылга дугайында чугаалажыышкыннарны Паньмыньчжоньге доп-дораан катап эгелээр болгаш моон мурнунда чоруткан бижиннисте сүмелээнивис ёзугаар бодунуң баштайгы хуралынга хамаарышпас зонаның девискээрин улгатырарының болгаш хуралдың болур черинiң айыыл чок чоруун хандырарының принципин чогаадып кылыр, а ол ышкаш оларның мурнунда туруп турар янзыбүрү билдингир айтырыгларны шиитпирлээриниң чогуур аппарадын тургузар ужурлуг.

Ийи төлээлериниң хуралын катап эгелээринге хамаарышкан айтырыгларны чугаалажыры-биле октябрь 10-да эртенгиниң 10 шакта силерниң харылзаа офицерлериңер-биле ужуражырының саавырын бодувустуң харылзаа офицерлериниске берген бис.

(СЭТА).

Вьетнам патриот Нгуен Тьи Куктун маадырлыы-биле өлгени

ШАНХАЙ. «Вьетнамның үнү» деп радиостанция болза, алдарлыг вьетнам патриот Нгуен Тьи Куктун француз өлүрүкчүлерге хилинчектетирип өлгениниң дугайында дыңнадыг дамчыткан. Чээрби үш харлыг Нгуен Тьи Кук болза, Ха-Нгуен провинцияда (Соңгу Вьетнам) Куен-трунг суурга хереэженнер организациязының удуртукчузу турган. Бодунуң төрээн чуртунуң алдары-биле ол маадырлыг чорукту кылган, ынчалза-даа дайзын ону тудуп алгаш кадыг-дошкун этээшкинге таварыштырган. Араатганзыг өлүрүкчүлер Нгуен Тьи Куктун баштай оң холун үзе кезил, оон соонда бирээзин үзе кезип каапканнар, ынчалза-даа бодунун ажыл чорудулгазының дугайында маадыр кыс чүнү-даа чугаалаваан, ол бодунуң улустарынга өскерилбээн. Каржыланып кылыктанган француз өлүрүкчүлер ооң ийи буттарын үзе кезип каапканнар. Шыдаар аргажок этээшкинден амызын оскунуп бар чыда, Нгуен Тьи Кук бодунуң сөөлгү күштери-биле мынча деп кыйгырган: «Вьетнамның хамаарышпас чоруу делгерезин!», «Президент Хо Ши Мин делгерезин!»

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин кудумчузу, бажын 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 2—62; харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партия амыдыралының, культура, литература болгаш үрен-түүл кылдыстерниң—3—88; харыысалгалыг секретарьның, пропаганда болгаш агитация, чедее ажыл-агый, улетүр болгаш транспорт, чаваа кылдыстерниң—2—68; иштики информация, бухгалтерияның—3—65.

Б1789

Облгуттаскынуң типографиязы